

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Tři teorie společenské smlouvy

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7507R036 – Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Daniel Tichý**
Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Daniel Tichý**
Osobní číslo: **P16000387**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání**
Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Tři teorie společenské smlouvy**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se zaměří na rozbor teorií společenské smlouvy u Hobbese, Locka a Rousseaua a jejich komparaci. V první části práce budou podrobně rozebrané jednotlivé aspekty koncepce společenské smlouvy u daného autora a struktura jeho argumentace. V druhé části se práce bude věnovat porovnání těchto teorií a jejich jednotlivých aspektů a v třetí části práce bude provedeno zhodnocení daných teorií. Student se bude v průběhu zpracovávání bakalářské práce řídit pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ROUSSEAU, Jean-Jacques. O původu nerovnosti mezi lidmi. Praha: Nakl. Svoboda, 1949, 119 s.

ROUSSEAU, Jean-Jacques. O společenské smlouvě neboli O zásadách státního práva. Reprint původního vydání z roku 1949. Dobrá Voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-10-4.

HOBBS, Thomas. Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského. V Praze: Melantrich, 1941. Knihovna politických klasiků

LOCKE, John. - KREJČÍ, Oskar. Druhé pojednání o vládě. John Locke ; [z anglického originálu přeložil a poznámkový komentář napsal Josef Král ; předmluvu napsal Oskar Krejčí]. Vyd. 2. Praha : Svoboda, 1992. 184 s. (Filozofické dědictví) ISBN 802050222X.

Riley, Patrick. Will and Political Legitimacy: a Critical Exposition of Social Contract Theory in Hobbes, Locke, Rousseau, Kant, and Hegel. Replica Books, 2000. ISBN 9780674435506

Wolff, Jonathan. An Introduction to Political Philosophy. Oxford [England]: Oxford University Press, 1996. ISBN-10: 019929609X

Lessnoff, M. (1986). Social contract. Basingstoke: Macmillan. ISBN 033336791X

Hampton, J. (1998). Political philosophy. Boulder: Westview Press. ISBN 9780813308586

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

22. listopadu 2017

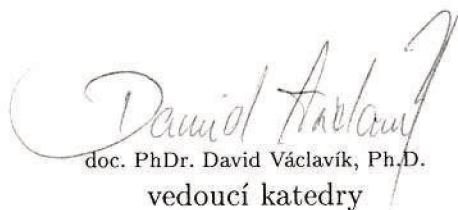
Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2019

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 18. prosince 2017

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

1. 4. 2019

Daniel Tichý

Poděkování

Rád bych poděkoval Mgr. Ing. Martinu Brabcovi Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, za poskytnutí materiálů a podnětných připomínek. Chtěl bych také poděkovat své rodině, partnerce a přátelům za podporu, kterou mi při psaní této práce věnovali.

Anotace

Tato práce se zabývá třemi teoriemi společenské smlouvy Johna Locka, Thomase Hobbesa a Jeana Jacquese Rousseaua. Každá teorie se skládá z několika částí, které detailně popíšu a analyzuji v první části práce. Budu se věnovat i historickému kontextu každého teoretika, protože má spojitost s každou teorií. Druhou část práce tvoří závěrečné zhodnocení a porovnání všech tří teorií.

Klíčová slova: přirozený stav, přirozený zákon, společenská smlouva, suverenity, lidská přirozenost, John Locke, Thomas Hobbes, Jean Jacques Rousseau

Metodologie

Při zpracování této práce použiji metodu textové analýzy a komparace. Zároveň je nezbytné pro zpracování práce využití elementárních překladatelských dovedností při překladu z anglického jazyka do českého jazyka.

Annotation

This theses deals with three theories of social contract by John Locke, Thomas Hobbes and Jean Jacques Rousseau. Every theory consists of several parts which I will describe and analyze in the first part of the theses. I will also mention historical context of every theorist because it is connected with every social contract theory. The second part of the theses will be about evaluation and comparison of these theories.

Key words: State of Nature, Natural Law, Social Contract, Sovereign, Human nature, John Locke, Thomas Hobbes, Jean Jacques Rousseau

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Vymezení politické filosofie.....	9
3	Druhy politické moci.....	11
3.1	Teorie posvátné autority.....	11
3.2	Obhajoba teorie posvátných práv Roberta Filmera.....	12
3.3	Ústřední problémy teorie posvátné autority.....	12
3.4	Teorie přirozeného podřízení.....	14
4	Teorie společenské smlouvy.....	15
4.1	Argumenty smlouvy ve středověku a středověku.....	15
4.1.1	Starověké argumenty společenské smlouvy.....	15
4.1.2	Středověké a novověké argumenty společenské smlouvy.....	16
5	Hobbesova koncepce společenské smlouvy.....	17
5.1	Přirozený stav a lidská přirozenost.....	18
5.2	Freudovo pojetí koncepce.....	20
5.3	Odůvodnění potřeby existence státu.....	22
5.4	Přechod od přirozeného stavu k založení společnosti a státu.....	23
5.5	Práva a povinnosti suveréna.....	24
5.6	Obhajoba absolutní moci suveréna.....	26
5.7	Práva a povinnosti poddaných.....	27
5.8	Typologie států podle Hobbese.....	27
5.9	Možnost vzdoru a revoluce.....	28
6	Koncepce společenské smlouvy podle J. Locka.....	29
6.1	Přirozený stav a lidská přirozenost.....	30
6.1.1	Práva lidí v přirozeném stavu.....	31
6.2	Odůvodnění existence státu.....	32
6.3	Přechod z přirozeného do společenského stavu.....	33
6.4	Rozpor mezi vládou většiny a právy jedince.....	35
6.5	Legislativa.....	35
7	Koncepce společenské smlouvy podle J. J. Rousseaua.....	37
7.1	Přirozený stav a lidská přirozenost.....	39
7.1.1	Primitivní fáze přirozeného stavu a přechod k civilizaci.....	40
7.2	Civilizace a uzavření společenské smlouvy.....	41
7.3	Společenská smlouva a obecná vůle.....	42
7.4	Státní náboženství.....	44
8	Zhodnocení koncepcí.....	45
8.1	Zhodnocení koncepce Thomase Hobbese.....	45
8.2	Zhodnocení koncepce Johna Locka.....	46
8.3	Zhodnocení koncepce Jeana Jacquese Rousseaua.....	47
9	Porovnání teorií společenské smlouvy.....	49
10	Závěr.....	50
11	Seznam použitých zdrojů.....	52

1 Úvod

Když jsem začal studovat na Technické univerzitě v Liberci obor Humanitní studia, tak jsem se poprvé setkal s disciplínou zvanou filosofie. Bylo to v kurzu zvaném Úvod do filosofie. Před jeho absolvováním jsem o filosofii věděl velmi málo. Zjistil jsem, že mě filosofie velice zajímá a začal jsem číst různé úvody do filosofie, abych do této disciplíny co nejvíce pronikl. Za své studium jsem měl několik filosofických kurzů, ale ten, který mne nejvíce zaujal, byl vyučován mým vedoucím bakalářské práce Mgr. Ing. Martinem Brabcem Ph.D. Nazýval se Úvod do sociálního a politického myšlení. V rámci tohoto kurzu jsem měl příležitost proniknout do politické filosofie a poznat velké postavy jako jsou John Locke, John Rawls, Jeremy Bentham, Robert Nozick a další. Rozhodl jsem se, že bych se chtěl i nadále věnovat politické filosofii. Po vypsání témat bakalářských a diplomových prací jsem dostal jedinečnou příležitost, zvolit si téma z oblasti politické filosofie: Tři teorie společenské smlouvy, které zahrnuje koncepci dvou anglických filosofů Thomase Hobbesa a Johna Locka a koncepci francouzského filosofa Jeana Jacquese Rousseaua. O těchto politických teoreticích jsem měl již nějaké základní znalosti z různých kurzů, které mi katedra filosofie nabídla, a tak jsem neváhal a toto téma si zvolil.

Při zpracování práce jsem si mohl podrobně nastudovat dané téma za pomoci literatury a zdrojů v anglickém jazyce. Jelikož studuji dva obory a jedním z nich je anglický jazyk, tak jsem se rozhodl tyto zdroje využít.

Cílem mé práce je popsat tři teorie společenské smlouvy, vystihnout jejich hlavní charakteristiky a rozdíly. U každého teoretika bych chtěl zmínit i historický kontext, který ho při tvoření jeho koncepce značně ovlivnil. V závěru práce shrnu poznatky, ke kterým jsem došel a pokusím se porovnat a zhodnotit všechny tři koncepce společenské smlouvy.

2 Vymezení politické filosofie

V této kapitole se budu věnovat disciplíně zvané politická filosofie, která se zabývá otázkami uspořádání lidské společnosti, moci a vlády. Je to pro moje téma velmi důležité, protože to úzce souvisí s koncepcemi společenské smlouvy, které budu později charakterizovat.

V politické filosofii existují dvě základní otázky, od kterých se vše ostatní odvíjí: „Kdo co dostane?“ a „Kdo to říká?“. První otázkou se myslí distribuce hmotných statků, práv a svobod. Druhou otázkou se myslí rozdělení politické moci.

Anglický filosof John Locke definoval politickou moc jako právo vytvářet zákony. Můžeme přikazovat lidem, co mají dělat a trestat je, když jsou neposlušní? S tím souvisí důležitá otázka: „Kdo by měl mít tu moc?“ Pokud má jedinec nebo skupina lidí politickou moc, může nás přinutit dělat určité věci, které se nám příčí. Otázkou je, jak se může taková osoba nebo skupina lidí prokázat, že právě ona má mít politickou moc ve svých rukách. Na první pohled se to může zdát nespravedlivé, že má někdo právo říkat mi, co mám dělat. Existuje ale i druhá strana mince. Měli bychom se zamyslet nad tím, jak by nám mohli ostatní lidé znepříjemňovat život, kdyby nebyli zavázáni zákony a neměli strach z trestu. Proto je důležitá existence politické moci.

Filosof zabývající se politickou filosofií má hned několik úkolů. Prvním z nich je vymyslet správný způsob distribuce politické moci. Politická filosofie je normativní disciplína. Znamená to, že utváří normy (pravidla anebo standarty). Zabývá se otázkami co je správné, spravedlivé a morální. Normativní disciplíny se pokouší zjistit, jak by věci měli být.

Opakem normativní disciplíny je disciplína deskriptivní, která se snaží přijít na to, jak věci doopravdy jsou. Politologové, sociologové a historici se zabývají politikou výhradně deskriptivně. Pokládají si například otázky: „Jak probíhá v dnešní době distribuce statků v konkrétním státě?“ „Kdo má politickou moc v Německu?“ Političní filosofové se také o tyto otázky zajímají, ale jejich záměr zkoumání otázek je zcela odlišný. Politický filosof by tyto otázky formuloval úplně jinak: „Jaký způsob distribuce statků je spravedlivý?“¹

¹ WOLFF, Jonathan. An introduction to political philosophy. Third edition. New York: Oxford University Press, [1996]. ISBN 9780199658015. s. 2-5.

V některých případech se mohou použít jak normativní tak deskriptivní postupy. Jedním z těchto případů je otázka lidského chování, která je na pomezí normativního i deskriptivního přístupu. Například pokud si sociolog klade otázku proč lidé dodržují zákony, může při svém bádání narazit na fakt, že někteří lidé jednoduše věří tomu, že zákony musí dodržovat a nemají pro to jiný důvod. Na tomto příkladu můžeme vidět, že jsou důležité jak faktické otázky věnující se lidskému chování, tak i jeho normativní problémy. Nemá smysl vytvářet teorii spravedlivé společnosti bez jakékoliv znalosti lidského chování. Zkoumání přítomnosti nám umožní pochopit, jak by věci v budoucnu mohly vypadat a jak by vypadat měly.

Jakým způsobem, ale můžeme odpovědět na otázku: „Jak by věci měly být?“ Pokud se jedná o otázku deskriptivní povahy, tak jednoduše půjdeme a zjistíme, jak věci jsou. Víme na tu otázku odpovědět. Je ale možné zjistit, jak by věci měly být? Na tuto otázku neexistuje jednoznačná odpověď.²

² WOLFF, Jonathan. An introduction to political philosophy. Third edition. New York: Oxford University Press, [1996]. ISBN 9780199658015. s. 2-5.

3 Druhy politické moci

V této kapitole charakterizují dva druhy politické moci. Jedná se o teorii posvátné autority a teorii přirozeného podřízení. Pomocí těchto teorií se pokusím vysvětlit, jakým způsobem se někteří lidé v minulosti snažili získat politickou moc a prokázat nárok na ni. Mým cílem je popsat teorie, které předcházely teorii společenské smlouvy a ukázat jejich silné a slabé stránky.

3.1 Teorie posvátné autority

Teorie posvátné autority spočívá v tom, že panovník má legitimní moc vládnout lidem jen tehdy, když jeho moc pochází od Boha, kterého vlada nad lidskými bytostmi je považována za nezpochybnitelnou. Podporovatelé této teorie zastávají názor, že boží moc je do jisté míry zdrojem jakékoliv politické moci, kterou politiký vůdce má nad svými lidmi. V minulosti existovaly tři hlavní způsoby, kterými byla politická moc panovníka odvozována od Boha: Prvním způsobem bylo, že panovník se prokázal být Bohem v lidské podobě. V antickém světě se nejednalo o nic neobvyklého, panovníci se sami běžně prohlašovali za posvátné bytosti. Hamptonová tento pohled na posvátnou autoritu nazývá „vladař je Bohem“. Druhým způsobem, jak se odvozovala politická moc od Boha bylo, že lidé, nad kterými vladař vládl, pochybovali o tom, že vladař je Bohem, ale to vladaři se hájili tím, že i když není Bohem, tak se určitým způsobem vztahuje k Bohu. Tvrdil, že býval posvátnou bytostí. Proto se podílí na posvátné autoritě a má právo vládnout. Hamptonová tento pohled na posvátnou autoritu nazývá „vladař je k Bohu v určitém vztahu“. Třetím pravděpodobně nejběžnějším způsobem bylo, že se vladaři odvolávali k posvátnu, jako ke zdroji své politické moci. Připustili, že jsou pouze lidmi, ale zároveň tvrdili, že jim byla moc vládnout předána samotným Bohem. Hamptonová tento pohled na posvátnou autoritu nazývá „posvátné právo“. Tento způsob uplatňovali panovníci již v biblických dobách v Izraeli. Ve středověku to byli papeži anglikánské církve, kteří tvrdili, že by měli mít nejen náboženskou autoritu, ale i politickou moc nad všemi křesťany. Naopak v raně moderní době králové a královny evropských států prohlašovali, že papež není Bohem oprávněn vládnout.³

³ HAMPTON, Jean. Political philosophy. Boulder, Colo.:Westview Press, 1997. ISBN 0813308585.s.5-7.

3.2 Obhajoba teorie posvátných práv Roberta Filmera

Teorii posvátných práv výrazně zastával spisovatel Robert Filmer (1588 – 1653) v díle *Patriarcha*, kde odvodil politickou moc evropských monarchů. Tu získali od původního zdroje politické moci – Bůh ji dal Adamovi v Rájské zahradě.

Adam je vyobrazen jako postava, která předává tuto získanou politickou moc svým potomkům. Filmer zdůrazňuje myšlenku, že kdyby někdo sledoval proces postupného předávání, zjistil by, že tato politická moc vede až k současným monarchům Evropy. Filmer tvrdí, že boží oprávnění každého současného panovníka je nepřímé, protože oprávnění by měl panovník získat od předešlého panovníka. Domnívá se, že pouze Adamovo boží oprávnění bylo přímé - předáno samotným Bohem.

Filmerova teorie politické moci je součástí větší teorie, která původ všech druhů moci vidí v Bohu, včetně autority rodičů nad jejich dětmi nebo manželů nad jejich manželkami.

3.3 Ústřední problémy teorie posvátné autority

Jasně viditelným problémem idee posvátného oprávnění je, že současní evropští monarchové byli potomky lidí, kteří si usurpovali moc od „právoplatných“ králů dané doby. Jediným důvodem proč uzurpátory a jejich potomky posvátně oprávněnými vládnout, bylo věřit, že Bůh někdy odebere moc vládnoucím monarchům a předá ji přímo jinému lepšímu kandidátovi k vládnutí.

Někteří králové trvali na tom, že oprávnění každého monarchy je vždy přímé. Například král Jakub (známý jako Jakub VI. král Skotský a zároveň jako Jakub I. král Anglie) poučoval svého syna, budoucího Karla I., těmito slovy: „Bůh z tebe udělal malého boha, abys seděl na svém trůně a vládl svému lidu“.

Teoretici zastávající teorii posvátné autority trvali na tom, že když králové nebyli doslova bohové, stále měli stejný druh autority, kterou má Bůh. Odsuzovali myšlenku, že zotročení lidé krále by měli mít někdy právo na to, aby se proti posvátně dosazenému králi mohli vzbouřit a nahradit jej někým jiným. Pouze Bůh byl považován za toho, kdo má právo hodnotit a odebírat vládci oprávnění.⁴

⁴ HAMPTON, Jean. *Political philosophy*. Boulder, Colo.: Westview Press, 1997. ISBN 0813308585. s. 8.

V současnosti existují takové části světa, ve kterých v určitých variantách teorie posvátné autority přežívá. V dnešní době je tato teorie politické moci ve většině případů odmítána. Příčinou je, že mnoho lidí v dnešní době nevyznává žádné náboženství, proto nemůže být podpořena teorie, která je založená na existenci Boha. Ale tato teorie byla také většinově odmítnuta i oddaně nábožensky založenými lidmi. Mnoho lidí vyznávajících určité náboženství v 17. století patřili mezi nejvýznamnější kritiky této teorie.

Když vynecháme změny v náboženských pohledech, jsou tu dva důvody, proč popularita této teorie klesla:

Prvním důvodem je tvrzení, že posvátná moc je prázdná - může ji každý uskutečnit, ale není možné ji dokázat. Z toho vyplývá velmi důležitá otázka: „Pokud cítím, že jsem posvátně oprávněn vládnout, znamená to, že opravdu jsem?“ Napříč historií byla taková tvrzení často v rozporu s vládnoucím monarchou a těmi, kteří se snažili vzbouřit. Hájili se tím, že mají právo od Boha vládnout.

Z toho plyne další otázka: „Když může kdokoliv něco takového tvrdit, ale nemůže to dokázat, má opravdu právo mít politickou moc?“ K tomu bychom potřebovali důkaz, abychom uvěřili, že on má mít politickou moc, ale žádný takový důkaz neexistuje. Samozřejmě ti, kteří úspěšně uzmuli trůn, mohou tvrdit, že právě to, že to dokázali, znamená, že jim oprávnění dal Bůh. Nikdy nebyl vyřešen způsob, jak stanovit, kdo má Boží oprávnění vládnout. Výsledkem je, že teorie božího oprávnění je prázdná. Selhává v tom, že nám nedokáže říct, kdo má politickou moc.

Druhým důvodem, proč došlo k poklesu popularity teorie posvátné autority, byla reakce na myšlenku, že politická moc pochází od Boha. Někteří vládci si mysleli, že když jejich moc pochází od posvátného zdroje, tak je tato moc absolutní - je neomezená v měřítku a obsahu.

Tato koncepce přirozené politické moci byla později odmítnutá, protože se jednalo o jednoduché zdůvodnění toho nejhoršího zneužití politické moci. Proto mnoho politických teoretiků, jak starověkých tak novověkých, odsuzovalo tuto teorii, protože by mohla být velmi nebezpečná v rukách zlých a nespravedlivých vládců. Z tohoto důvodu má teorie posvátné autority dnes velmi málo zastánců.⁵

⁵ HAMPTON, Jean. Political philosophy. Boulder, Colo.: Westview Press, 1997. ISBN 0813308585. s. 8-10.

3.4 Teorie přirozeného podřízení

V první části této kapitoly jsem se podrobněji věnoval teorii posvátné autority. V této podkapitole přejdu k dalšímu druhu politické moci zvaného Teorie politického podřízení, která je založena na myšlence, že lidské bytosti si nejsou rovny.

Jean Hampton definuje teorii přirozeného podřízení jako přesvědčení o tom, že některé lidské bytosti mají v povaze, že se musí podřít a nechat se vést od ostatních bytostí, které mají v povaze dominanci, moc a vloh k vládnutí.

Nabízí se otázky: „Mohou si být lidské bytosti nerovni v schopnostech a talentu? Mají lidé obdarování více dovednostmi přirozeně vládnout méně obdarovaným lidským bytostem?“ Ti, kteří toto akceptují, uznávají teorii přirozeného podřízení politické moci.

Instituce, jako jsou například otrokářství, rasismu, podřízení žen, jsou často ospravedlňované tím, že lepší lidé (s vyšší kvalitou) přirozeně a právoplatně vládnou slabším lidem (s nižší kvalitou). Koncepce, jakým způsobem mají být slabší dominovány, se liší. Někdy kvalitou nižší jedinci jsou vlastněni těmi lepšími jako majetek. Nebo naopak, nejsou skoro vůbec ovládáni někým „lepší“, ten je považován spíše za ochránce nebo důvěryhodnou osobu než-li pána.

Například v 19. století v Anglii ženy nesměly vlastnit majetek. Proto všechen jejich jménem majetek musel být napsaný na důvěryhodnou osobu mužského pohlaví. Z této teorie plyne otázka, jestli tu je opravdu podstatná nerovnost mezi lidskými bytostmi, která má za následek dominanci kvalitativně horších těmi lepšími.⁶

⁶ HAMPTON, Jean. Political philosophy. Boulder, Colo.: Westview Press, 1997. ISBN 0813308585. s. 10-12.

4 Teorie společenské smlouvy

V této kapitole se stručně zmíním o teorii společenské smlouvy a jejich hlavních znacích. Pokusím se ukázat, kde najdeme počátky myšlenky společenské smlouvy, a kdo se tomuto tématu věnoval ve starověku, středověku a novověku.

Mezi nejzajímavější teorie politické filosofie patří teorie společenské smlouvy. Její hlavní myšlenkou je vznik státu na základě souhlasu. Politická moc by měla být založená na souhlasu získaného od všech jedinců, kteří do té doby žili v přirozeném stavu. V moderních dobách tato teorie vzbudila velký ohlas a stala se základem pro obhajování potřeby existence státu. Podle Jean Hampton se většina filosofů s teorií společenské smlouvy bezmyšlenkovitě ztotožňuje. Myšlenka společenské smlouvy je pouze jednou z mnohých cest, jak je možné nahlížet na vznik politické moci prostřednictvím jednotného souhlasu. Tato teorie je u většiny filosofů velmi populární a jeví se pro ně jako nejvíce přijatelný způsob, jak na tuto problematiku nahlížet.⁷

4.1 Argumenty smlouvy ve středověku a středověku

4.1.1 Starověké argumenty společenské smlouvy

Myšlenka, že politická moc vzniká z legitimního souhlasu lidí ve formě společenské smlouvy, byla velmi rozšířena v antickém Řecku. Zabýval se jí řecký filosof Platón ve svém dialogu *Kritón*. Ve svých pozdějších politických pracích už toto téma nikdy dále nerozvedl.

V dialogu *Kritón* se jeden ze Sókratesových přátel, jménem Crito, pokouší přesvědčit Sókrata, aby se vyplížil ven z vězení a opustil Athény, aby se tím vyhnul trestu smrti, ke kterému byl athénským soudcem neprávem odsouzen za bezbožnost a z toho, že kazí mládež.

Sókratés vysvětluje Kritovi, proč je přesvědčen, že má povinnost nevyhýbat se trestu, i když byl neprávem odsouzen. Jeden z jeho argumentů zní, že má tuto povinnost, protože setrval v Athénách a využíval benefity jako dospělý člověk, a tím

⁷ HAMPTON, Jean. *Political philosophy*. Boulder, Colo.: Westview Press, 1997. ISBN 0813308585. s. 39.

vědomě souhlasil s tím, že musí dodržovat zákony výměnou za tyto benefity. Uniknutím teď této autoritě by bylo porušením smlouvy a nespravedlivým aktem. Kdo se účastní této smlouvy a jak se uděluje moc, která z ní plyne? Existují dva způsoby, jak vysvětlit, že udělení moci je smluvně podloženo: Prvním způsobem je, že politická moc pochází přímo od lidí - skrze smlouvu mezi nimi a panovníkem.

Druhým způsobem je udělení moci, která vzniká nepřímo - skrze smlouvu mezi lidmi, které se panovník neúčastní. Smlouva pak slouží k udělení moci panovníkovi. Právě těmito lidmi je moc panovníkovi udělena. Taková vláda, ve které lidé uzavírají smlouvu přímo s jejich panovníkem a slibují, že se podřídí jeho vůli výměnou za benefity, se stala velmi populární v Římském světě a byla známá z pasáže římského práva pod názvem *lex regia* (královský zákon).⁸

4.1.2 Středověké a novověké argumenty společenské smlouvy

Ve středověku byla myšlenka společenské smlouvy podporovaná předními filozofy (například Tomáš Akvinský nebo William z Ockhamu). Stala se dominantním tématem politických děl mnoha významných postav renesance (například Marsilius z Padovy) a velkých reformátorů a kontrarevolucionářů nejen 16. století.

Zároveň se stala i kontroverzním tématem. Kontroverze spočívá v tom, že když lidé předávají politickou moc vládci, tak je otázkou, jestli mu ji pouze půjčují (do té doby dokud jsou s vládou spokojeni) anebo mu ji předávají napořád. V prvním případě by byl vladař pouze zástupcem lidu, který byl najat a může být lidmi také zbaven vlády, pokud tak rozhodnou. Jedná se o „Zastupitelskou společenskou smlouvu.“ Jejím příznivcem byl anglický filozof John Locke.⁹ V druhém případě by se vladař stal pánem všech lidí, kteří mu politickou moc předali, protože jeho autorita nad lidmi je trvalá a není možné se vzbouřit. Označuje se jako společenská smlouva založená na předání politické moci. Jejím nejvýznamnějším zastáncem byl anglický filozof Thomas Hobbes.

⁸ HAMPTON, Jean. Political philosophy. Boulder, Colo.: Westview Press, 1997. ISBN 0813308585. s. 40.

⁹ HAMPTON, Jean, pozn. 8, s. 40-41.

5 Hobbesova koncepce společenské smlouvy

V této kapitole nastíním myšlenky Thomase Hobbesa v souvislosti se společenskou smlouvou. Nejdříve se zaměřím na Hobbesovo využití termínů popisujících části lidského těla při charakteristice částí státu. Pak se podrobněji budu věnovat Hobbesové koncepci přirozeného stavu a vysvětlím, co je to přirozený stav. Dále se zaměřím na to, jakým způsobem Hobbes nahlíží na lidskou přirozenost, a jak to souvisí s jeho koncepcí přirozeného stavu. Dále zmíním Freudův pohled na přirozený stav a poukážu na souvislost s Hobbesem. Pak popíšu, kvůli jakým důvodům jsou lidé ochotni se vzdát jejich svobody a založit stát. Zaměřím se na roli suveréna a jeho práva a povinnosti. Dále vysvětlím typologii států podle Hobbesa. V závěru se zmíním o tom, jestli je podle Hobbesa možná revolta vůči suverénovi.

Jedním z prvních teoretiků společenské smlouvy byl anglický filosof Thomas Hobbes (1588 - 1679). Měl významný vliv na formování teorií o lidské přirozenosti, přirozeném právu a přirozeném (přírodním) zákonu. Jeho cílem bylo založit politickou filosofii na nezpochybnitelných podkladech. Ve výsledku způsobil revoluci v chápání přirozeného práva i v politické filosofii vůbec. Podstatné je, že jako jeden z mála lidí v jeho době věřil v to, že politická filosofie je možná, či dokonce nezbytná.

Nejdůležitější zdroje, které Hobbesa inspirovaly, byly hlavně novověké. Jeho empirismus byl ve velké míře formován zkušeností s tehdy bouřlivě se rozvíjejícími přírodními vědami a selháním snahy dosavadní filosofie najít shodu. Snahy najít cestu ze skepticismu. Skepticismus je filosofický směr založený na zpochybňování řešení filosofických problémů, zastává názor, že pravdivé poznání je nemožné.

Thomas Hobbes byl ovlivněn francouzským filosofem René Descartem a jeho myšlenkou „cogito ergo sum“ (myslím, tudíž jsem), ve které Descartes ukotvil naši existenci ve schopnosti myslet. Hobbes je jedním z nejvýznamnějších představitelů empirismu. Empirismus je filosofický směr, který pokládá za nejdůležitější zdroj poznání smyslové zkušenosti (empirie).¹⁰

¹⁰ ŠMÍD, Jan. Thomas Hobbes a nástup novověkého přirozeného práva. Distance [online]. 2006(4), 1 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <http://www.distance.cz/rocnik-2006/4-cislo/thomas-hobbes-a-nastup-novovekeho-prirozeneho-prava>

5.1 Přírozený stav a lidská přirozenost

Přírozený stav je myšlenkový experiment, při kterém si představíme, jak by vypadal život bez jakékoliv formy vlády. Slouží k tomu, abychom přišli na to, jak bychom žili, kdyby neexistovaly žádné politické instituce, které velkou mírou ovlivňují náš život. V přírozeném stavu neexistuje žádný stát a nikdo nemá v rukách politickou moc. Při tomto myšlenkovém experimentu se snažíme přijít na to, jaké by to bylo žít v takových podmínkách. Všem nám to pomůže pochopit, jak by to vypadalo bez státu, a především nám to v první řadě pomůže vysvětlit, proč stát vůbec existuje. Thomas Hobbes zažil hrůzy občanské války v Anglii a pevně věřil, že je to úpadek společnosti do přírozeného stavu, a proto svou koncepci společenské smlouvy začíná popisem přírozeného stavu. Existují protichůdné názory na to, jestli přírozený stav existoval. Někteří filosofové tvrdí, že ano, v určité formě, a někteří zase tvrdí, že ne, protože je podle nich život ve státu pro lidi přirozený.¹¹

V přírozeném stavu se každý člověk chová jako osamocené zvíře, které nemá žádný pocit závazku vůči ostatním. Řídí se pouze dvěma základními touhami: přežitím a sebeuspokojením. Lidé nejsou řízení žádným vyšším morálním zákonem a neexistuje zde nejvyšší dobro. Dobro a zlo vychází pouze z těchto dvou základních tužeb (přežití a sebeuspokojení). Relativní dobro je chápáno jako požitek a všechno ostatní, co lidem může dát výhodu nad druhými. Spočívá v uspokojování tužeb a získávání moci. Relativní zlo je naopak slabost a bolest, reprezentuje strach lidí z násilné smrti. V přírozeném stavu má každý člověk právo na sebezáchovu. Zároveň má právo vykonávat vše, co považuje on sám za správné. V přírozeném stavu může člověk používat jakékoliv prostředky k sebezáchově a uspokojování potřeb, protože každý člověk je v přírozeném stavu buď autoritou nebo soudcem.¹²

Podle přírozeného práva je to právě rozum aplikovaný na tužby, který dokáže sjednotit jedince. Touhy lidí po sebeobraně a po moci mají za následek násilí. Tato touha je ale kontrolována strachem ze smrti a touhou po bezpečí, což nutí lidi hledat cestu z tohoto přírozeného stavu. Rozum umožňuje lidem najít důvod, proč opustit přírozený stav. Jediným způsobem, jak mohou lidé utéct před nedostatky přírozeného stavu, je

¹¹ WOLFF, Jonathan. An introduction to political philosophy. Third edition. New York: Oxford University Press, [1996]. ISBN 9780199658015. s. 7-8.

¹² TANNENBAUM, D. G. a D.A. SCHULTZ. Inventors of ideas: an introduction to Western political philosophy. 2nd ed. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning, c2004. ISBN 0534612636. s. 162-163.

spojit se a vytvořit politickou moc a následně stát, který Hobbes přirovnává k umělé bytosti. Rozumným způsobem zajištění politické moci je proces výměny přirozeného práva na sebeobranu za mír a bezpečí, protože mír zajistí všem budoucnost a umožní jim věnovat se svým vlastním zájmům v prostředí bez násilí.

Hobbes tvrdí, že přirozená racionalita lidem znemožňuje, aby byli přirozeně společenšší jako ostatní zvířata (například včely a mravenci). Je spíše zdrojem konfliktu nežli harmonie. Podle Hobbese je člověk přirozeně agresivní proto, aby si zachoval svůj vlastní život. Tak vznikají v přirozeném stavu mezi lidmi konflikty. Podle Hobbese existují tři zdroje konfliktu: soupeření, nedůvěra a touha po slávě. Soupeření zapříčiní, že lidé napadají ostatní pro zisk. Nedůvěra zabraňuje tomu, aby bylo mezi lidmi bezpečí. Vzájemná nedůvěra je nutí k tomu, aby chránili sami sebe tím, že ovládnou ostatní. Z tohoto důvodu někteří lidé touží po slávě, protože se sami sobě zdají být nadřazenější nad ostatními.¹³

V přirozeném stavu není nikdo v bezpečí, protože zde není obecná politická moc ani vláda. Hobbes dodává, že pokud má člověk neomezená práva, tak si nic nedokáže užít, protože bezpečí je základní potřebou člověka. Až po ní může být vyhledáván požitek. Bezpečí nemůže v přirozeném stavu existovat, pokud má jedinec neomezenou svobodu.¹⁴

Hobbes definuje mnoho přirozených zákonů. Nejdůležitější z nich jsou tyto: Tento první zákon se snaží prosadit myšlenku zachování života všech lidí. *„Každý člověk má usilovat o mír, dokud má naději, že se toho dosáhne. A když se toho dosáhnout nedá, tak si smí opatřit všechny pomocné prostředky a výhody války a využívat je.“*¹⁵

Druhým přirozeným zákonem je *„Každý člověk má být ochoten, jsou-li ochotni také jiní vzdát se svého práva na vše, pokud to uznává za nezbytné pro mír a sebeobranu; a měl by se spokojit s tak velkou svobodou vůči jiným lidem, kterou by sám připustil jiným lidem vůči sobě.“*¹⁶ Tento požadavek je odvozen od prvního přirozeného zákona.

¹³ ARNHART, Larry. Political questions: political philosophy from Plato to Rawls. 3rd ed. Prospect Heights, Ill.: Waveland Press, c2003. ISBN 1577662636. s. 189-190.

¹⁴ TANNENBAUM, D. G. a D.A. SCHULTZ. Inventors of ideas: an introduction to Western political philosophy. 2nd ed. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning, c2004. ISBN 0534612636. s. 160-165.

¹⁵ HOBBS, Thomas. *Leviathan, neboli, O podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Editor Jan MERTL. Praha: Melantrich, Knihovna politických klasiků, sv. 2., str. 51.

¹⁶ HOBBS, Thomas, pozn. 15, s. 51.

Hobbes vnímá život jako pohyb lidských končetin. Ukazuje přírodu v mechanických, umělých pojmech. Používá řadu pojmů popisujících části lidského těla a jejich mechanismus. Srdce je pouhou pružinou, nervy jsou provazy, klouby jsou kola, která umožňují pohyb celému tělu tak, jak to zamýšlel původní tvůrce (Bůh). Tím, že Hobbes lpí na tom, že přírodní a mechanické termíny jsou zaměnitelné, odebírá přírodě její unikátnost.

Člověk udržuje svůj život pomocí neustálého pohybu. Jedinou radost, kterou může poznat, je neomezený neustálý pohyb. Musí toužit po více věcech, protože v budoucnosti počítá se ztrátami. Následkem je společná lidská touha po moci, která zanikne pouze jeho smrtí. K této honbě za štěstím (touha po moci) slouží lidská mysl. Je prostředkem ke kalkulování způsobů, jak nejlépe ukojit lidské touhy. Při hledání způsobu jak přežít, si člověk najednou uvědomí, že je úplně sám mezi všemi lidmi a nikomu jinému na něm nezáleží. Musí soupeřit s ostatními lidmi o suroviny, které jsou nezbytné pro jeho přežití. To vytváří neustálý konflikt mezi lidmi. Vzájemně soupeří o přírodní zdroje a vzniká válka každého s každým.¹⁷

5.2 Freudovo pojetí koncepce

Koncepci přirozeného stavu u Hobbesa nám pomůže vyjasnit, když si ji uvedeme do kontrastu s myšlenkami Sigmunda Freuda (1856 - 1929), psychologa, lékaře a zakladatel psychoanalýzy. Freud s Hobbesem souhlasí v tom, že bez pravidel a předpisů, které ovládají civilizovaného člověka, by byl život osamělý, ubohý, nepříjemný, brutální a krátký. I když měl člověk v přirozeném stavu větší pudovou svobodu, jeho naděje na dlouhodobé štěstí byla mizivá.

Freud se domníval, že nejisté podmínky přirozeného člověka poukazují na určitý fakt o lidské psyché (lidskou psyché se myslí objekt zkoumání psychologie, kterým je lidská duše). Tím faktem je, že jedinec v přirozeném stavu musí mít silné instinkty agresivního a násilného chování. Kvůli vzájemnému nepřátelství lidí v přirozeném stavu je civilizovaná společnost, která byla vytvořena založením státu, ohrožena možným rozpadem, protože pudové vášně jsou silnější než rozumové zájmy, a ani společný zájem o pracovní pospolitost by společnost nemohl udržet pohromadě. I když je pro nás

¹⁷ ABRAMSON, Jeffrey B. *Minerva's owl: the tradition of western political thought*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2009. ISBN 0674032659. s. 172.

společná práce velmi přínosná, v některých případech je velmi obtížné podílet se na společné činnosti. To ukazuje na skutečnost, že máme silné asociální sklony, agresivní pudy. Vybudování civilizace je tak velkou výzvou, protože každý z nás se snaží tyto extrémně mocné pudy potlačit. Freud vnímá násilí v přirozeném stavu jako přímé vyjádření agresivních a destruktivních pudů. Tyto pudy není možné odstranit, pouze potlačit, proto míra násilí v civilizované společnosti je stejná jako v přirozeném stavu. Násilí může být člověkem určitým způsobem přesměrováno do jeho nitra, aby jej potlačil. Přesměrování fyzického násilí stojí člověka velké úsilí, protože musí najít způsob, jak jej uskutečnit. Freud říká, že pokud se podíváme na současného civilizovaného jedince, všimneme si, že za jeho klidným zevnějškem se skrývá „bublající kotel“ plný vzteku a zlosti, který čeká až vybuchne. Z tohoto důvodu nám může přirozený stav pomoci odhalit pravdu o lidské pudové podstatě.

Na druhou stranu Hobbes je přesvědčen, že násilí v přirozeném stavu nevyovídá absolutně nic o naší pravé podstatě. Domnívá se, že násilí vzniká v důsledku povrchních rysů našich společenských vztahů. Freud říká, že když chceme vzájemně spolupracovat, musí nás k tomuto zájmu dovést „rozum“.¹⁸

Ale Hobbes tvrdí, že nám rozum často radí špatně a přivádí nás do problémů, proto musí existovat pravidla a předpisy, které zaručí, že všichni dodrží své závazky (neokradou nás nebo nezabijí). Zdůrazňuje, že i když je přirozený stav plný násilí, lidské bytosti nejsou z podstaty agresivní. Hlavní problém spočívá v tom, že jeden druhému nemůžeme věřit. Následkem je, že k sobě vzájemně zaujímáme negativní postoj, snažíme se vykořisťovat druhé, abychom se tím ochránili před vykořisťováním ze strany druhých. Jedná se pouze o racionální reakci na stav vzájemné nedůvěry. Většina násilí v přirozeném stavu plyne z nejistoty. Lidé mají strach, a tak mají sklony útočit. Když se však odstraní zdroj této nejistoty, odstraní se tím i motivace lidí páchat násilí. Uplatněním síly, která je schopná skloubit osobní touhy jedinců s obecným blahem, se nastolí pořádek. Touto silou je politická moc, která vznikne založením státu. Stát je nápravou problémů společenské interakce a nevyžaduje přeměnu lidské povahy. Freud nebere v úvahu množství represe ve společnosti a to, čeho všeho se člověk musí při vstupu do ní vzdát.¹⁹

¹⁸ HEATH, Joseph a Andrew POTTER. *Kup si svou revoltu!*. V Praze: Rybka, 2012, 392 s. ISBN 978-80-87067-12-3. s. 86-94.

¹⁹ HEATH, Joseph a Andrew POTTER, pozn.18, s. 86-94.

5.3 Odůvodnění potřeby existence státu

Hobbes v *Leviathanu* mluví o přirozených zákonech jako o příkazech pravého rozumu. Příkazy nám udávají, co je potřebné dělat pro to, abychom si uchovali svůj vlastní život.

Dodržování smluv je nutnou podmínkou udržení míru. Pokud bychom přirozené zákony nedodržovali, ocitli bychom se v neustálém stavu války.²⁰

Nevyhnutelným důsledkem přirozených lidských vášní v přirozeném stavu je válečný stát. Podle Hobbese vymanění z válečného státu je možné pouze tehdy, pokud budou zavedena určitá vlastní omezení lidí, jejichž cílem je sebezáchova a blahobyt. Je důležitá existence viditelné moci, která by je udržela na uzdě a nutila je plnit své úmluvy a dodržovat přirozené zákony ze strachu před trestem.

Podle Hobbese „úmluvy bez meče“ jsou pouhými slovy a nemají žádný význam. Není-li zřízena žádná nebo dostatečně silná moc na to, aby poskytovala lidem bezpečí, má každý člověk právo spoléhat se na vlastní sílu a schopnost, jak se zajistit proti ostatním lidem. Dostatečné množství lidí, kterým bychom mohli svěřit svou bezpečnost, se určuje podle srovnání sil s nepřítelem, který nás ohrožuje. Ale i kdyby bylo toto množství lidí sebevětší a řídilo se vlastními soudy, tak může být lehce poraženo menším počtem lidí, kteří jsou jednotní. Důvodem je, že pokud se lidé řídí vlastními soudy, vytvoří to mezi nimi překážky a rozepře. tak to vytváří překážky a zápolení mezi sebou. Když lidé chtějí dosáhnout toho, aby bezpečnost trvala po celou dobu jejich života, musí se všichni po celou dobu řídit jedním stanoviskem. Pokud by se řídili jedním stanoviskem po omezenou dobu (například po období jedné války), tak by se tato jednota musela bezpodmínečně rozštěpit kvůli odlišným zájmům lidí. To by mělo za následek vznik války mezi sebou. Pokud se podaří lidem zvolit si jednoho člověka nebo shromáždění lidí, které by ztělesňovalo jejich osobu a podřídili by mu svou vlastní vůli a mínění, jeho vůlí vznikne stát, Hobbesem nazýván *Leviathan*, který jim zajistí mír a obranu.²¹

²⁰ ŠMÍD, Jan. Thomas Hobbes a nástup novověkého přirozeného práva. *Distance* [online]. 2006(4), 1 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <http://www.distance.cz/rocnik-2006/4-cislo/thomas-hobbes-a-nastup-novovekeho-prirozeneho-prava>

²¹ HOBBS, Thomas. *Leviathan, neboli, O podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Editor Jan MERTL. Praha: Melantrich, Knihovna politických klasiků, sv. 2., s. 65-68.

5.4 Přejchod od přirozeného stavu k založení společnosti a státu

Vůči přirozenému stavu vyjadřuje Hobbes svůj výslovný odpor. Snažil se přijít na to, co by dokázalo sjednotit izolované, nezávislé a asociální jedince. Lidem by mělo být umožněno zajistit si své životy, svůj majetek a utéct z tohoto nejistého a strach vzbuzujícího stavu.

Podle Hobbese je nejjistějším základem míru tzv. „největší lidská moc“. Uskutečňuje se závazkem neboli politickou smlouvou, kde lidé svobodně souhlasí s tím, že se vzdají jejich přirozeného práva na sebeobranu. Skládá se z rovnocenných jedinců, které spojuje dobrovolný souhlas. Je nutné podotknout, že při procesu udělení souhlasu jsou si všichni přirozeně rovni. Jsou si rovni v tom, že mají stejnou šanci na uspokojení svých tužeb a všichni jsou schopni vzít ostatním život. Rovnost lidí vychází také z toho, že všichni lidé jsou smrtelní. Každá osoba má stejné právo souhlasit a souhlas jiné osoby nemá větší hodnotu. Toto právo je tak přeneseno na veřejnou moc, na vyšší autoritu, která je vložena do rukou jednoho člověka (Suveréna) nebo do rukou shromáždění lidí. Ti jsou zmocněni jednat ve věcech týkajících se obecného míru a bezpečí ve jménu všech lidí. Stát vzniká úmluvou všech lidí. Podle Hobbese je stát jednou osobou, jejíž činy autorizoval každý jedinec z velkého počtu lidí vzájemnou úmluvou každého s každým. Za účelem, aby tato osoba mohla využívat síly a prostředky všech lidí tak, jak pokládá za náležité pro jejich mír a společnou obranu. Tato osoba se nazývá Suverén a má v rukách tzv. suverénní moc. Všichni ostatní lidé jsou jeho poddanými.²²

Suverén může dosáhnout suverénní moci dvěma způsoby:

Za prvé může suverénní moc získat pomocí přirozené síly. To znamená, že pokud se lidé nepodřídí jeho vládě, tak by je mohl všechny zničit. Nebo naopak, když si své nepřátele podrobí pomocí války a daruje jim život pouze za této podmínky.

Za druhé může suverénní moc získat vzájemnou dohodnou lidí, kteří se domluví, že se dobrovolně podrobí nějakému člověku nebo shromáždění lidí s očekáváním, že jim bude poskytnuta ochrana. Tomuto způsobu se říká politický stát nebo stát ustavením.²³

²² TANNENBAUM, D. G. a D.A. SCHULTZ. *Inventors of ideas: an introduction to Western political philosophy*. 2nd ed. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning, c2004. ISBN 0534612636. s. 164.

²³ HOBBS, Thomas. *Leviathan, neboli, O podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Editor Jan MERTL. Praha: Melantrich, Knihovna politických klasiků, sv. 2., s. 66-78.

Každý rozumný jedinec se tak dobrovolně podřizuje a zavazuje k dodržování zákonů. Občanské zákony ukazují poddaným co je dobré a špatné, zákonné a nezákonné (každý stát má své specifické občanské zákony). Válka každého proti každému, je nahrazena stavem míru, kde rozumné lidské bytosti si mohou navzájem důvěřovat. Všichni lidé musí dodržovat zákon, který suverén nařizuje. Bezpečí každého člověka závisí na poslušnosti všech lidí. Stát poskytuje ochranu před zahraničními nepřáteli i ochranu vnitrostátní. Ale nezasahuje do toho, jak lidé dosahují svých osobních cílů. Nepřikazuje jim, jak mají žít a nestará se o jejich životní nezdary.

Hobbes chápe vládu jako umělý výtvar s praktickým účelem. I když se jedná o pouhý umělý výtvar s jediným účelem, jeho přítomnost je esenciální. Podle Hobbese je vláda nezbytná a považuje ji za symbol našeho vítězství nad přírodou. Vláda je složitý stroj vytvořený podobnými stroji (individuální lidské bytosti jsou poháněny svými osobními motivy). Navzájem jsou nyní vnímány odlišným způsobem, než by byly vnímány v přirozeném stavu.²⁴

5.5 Práva a povinnosti suveréna

Suverén je srdcem vlády. Musí být schopný používat k donucování sílu, protože úmluvy bez meče jsou pouhá slova, která nemají potřebnou sílu ochránit lid (lidé nemění svou přirozenost v okamžiku, kdy opouštějí přirozený stav). Hobbes doplňuje, že v době občanské války v Anglii nastal problém, kdy se mnoho lidí začalo prohlašovat za suveréna. Když se několik lidí snaží získat politickou autoritu, tak vzniká zmatek, nestabilita a násilí, což jsou následky, kterým má být zamezeno založením smlouvy.²⁵ Několik zdrojů moci (suverénů) je v rozporu se základními pravidly platné smlouvy, protože nemohou poskytnout jeden jasný hlas, kterým by urovnali rozepře. Z tohoto důvodu musí být suverén pouze jeden. Existence několika suverénů je stejně špatná jako existence bez žádného.

Suverén je uměle vytvořená autorita, jejíž činy nejsou pokládány za její vlastní, ale za činy, které přísluší někomu jinému (proto za ně nenesou odpovědnost). Nemůže způsobit bezpráví žádnému ze svých poddaných, ať už vykoná cokoli. Zároveň nesmí

²⁴ TANNENBAUM, D. G. a D.A. SCHULTZ. *Inventors of ideas: an introduction to Western political philosophy*. 2nd ed. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning, c2004. ISBN 0534612636. s. 164,

²⁵ TANNENBAUM, D. G. a D.A. SCHULTZ, pozn. 25, s. 164

být žádným z nich obviněn z nespravedlnosti, protože kdo na základě předané autority něco vykoná, nezpůsobí tím žádné bezpráví tomu, s jehož autoritou zacházel. Při tomto ustavení státu je každý jednotlivec tvůrcem všeho toho, co vykonává suverén. Jeho právem je udělat jakýkoliv čin na základě obecného pověření. Ten, kdo by si stěžoval na bezpráví pocházející od svého suveréna, stěžuje si na něco, čeho je sám tvůrcem, proto nemůže nikoho jiného obvinít, než jen sebe samotného. Sebe kvůli nějakému bezpráví obvinít nemůže, protože je nemožné, aby někdo sám sobě páchal bezpráví.

Suverén nemůže být právoplatně popraven, ani poddaným nějak potrestán, protože každý poddaný je tvůrcem činů svého suveréna (trestal by někoho jiného za činy, kterých se sám dopustil).

Suverén je oprávněný udělat všechno, co podle něj je nutné k zachování míru a bezpečnosti tím, že zabrání konfliktům doma a nepřátelství z vnějšku a učiní vše nezbytné k obnovení míru a bezpečnosti. Je ochráncem míru a přirozeného řádu společnosti, ale i jejich tvůrcem a zakladatelem. Posuzuje, které názory a učení podporují mír, a kdo má prověřit učení všech knih dříve, než budou uveřejněny.

Lidské činy vycházejí z jejich názorů a dobrá správa lidského jednání (pocházející z dobré správy jejich názorů) vede k míru a svornosti mezi lidmi. Učení, které odporuje míru, nemůže být pravdivé, protože mír a svornost nemohou odporovat přirozeným zákonům.

Suverén předpokládá, co bylo v přirozeném stavu individuálním právem, aby mohl zjistit, za jakých podmínek by měla být k donucení použita síla a jaké prostředky jsou nezbytné pro dosažení míru. Suverenita mu dává právo vést válku a uzavírat mír s jinými národy a státy. Posuzuje, jestli je to v zájmu veřejného blaha, jak velkou sílu je nutné shromáždit, a jak zaplatit náklady s vyzbrojením armády. Síla armády spočívá ve sjednocení síly pod jediným velením, proto velení musí ustavit suverén. V neposlední řadě musí najít způsob, jak vybírat od poddaných daně na uhrazení nezbytných výdajů.²⁶

Suverenita je také spojena se soudní pravomocí. Suverén vládne absolutní mocí, ale pouze proto, aby vyřešil původní problém, pro který byl stát založen. Řeší spory a bedlivě dohlíží na to, aby lidé dodržovali jakékoliv úmluvy, které mezi sebou uzavírají. Má moc soudit a stanovit soudce nad všemi názory a učením, což je nezbytné pro zachování míru, zabránění nejednotě a občanské válce.

²⁶ HOBBS, Thomas. *Leviathan, neboli, O podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Editor Jan MERTL. Praha: Melantrich, Knihovna politických klasiků, sv. 2., s. 66-78.

Souvisí to s právem vyslyšet a rozhodovat všechny spory, které vznikají v rozporu s občanským nebo přirozeným zákonem. Protože suverénovi je svěřen úkol zachování obecného míru a obrany, má moc využít takové prostředky, které pokládá pro splnění svého poslání za nejvhodnější.

Může si vybírat poradce, ministry, úředníky a důstojníky. Má pravomoc předepisovat co každý smí a nesmí dělat, a které statky má právo užívat. To se nazývá vlastnictví. Suverénovi je svěřena pravomoc odměňovat poddané bohatstvím, poctami nebo tělesnými a peněžními tresty dle zákonů, které on sám vydal. Vykonává to podle toho, aby co nejvíce lidí povzbudil sloužit státu (nebo je odradil od poskytování špatné služby).

Je potřebné, aby existovaly zákony udělující lidem pocty, když se zaslouží o stát (oceňování) a byli určeni konkrétní lidé, kteří mají pravomoc tyto odměny udělit.²⁷

5.6 Obhajoba absolutní moci suveréna

Mohlo by se zdát, že postavení poddaných je velmi bídné. Jsou vydáni napospas „choutkám a jiným nezřízeným vášním“ těch, kteří mají ve svých rukou tak neomezenou moc. Ti, kteří žijí pod nějakým panovníkem nebo jiným svrchovaným shromážděním lidí, si většinou myslí, že je to chyba dané státní formy.

Lidé sice žijí pod nadvládou za určitých podmínek, ale ty sotva lze porovnávat s bídou a hrozným utrpením, která doprovázejí občanskou válku nebo svévolný stav lidí bez pána (bez zákonů a donucovací moci, která by zadržela jejich ruce před loupením a pomstou).

Suverénní vládce vyvíjí tlak na poddané ne kvůli vlastnímu prospěchu, ale proto, aby se aktivně podíleli na vlastní obraně. K tomuto účelu má právo vymáhat co nejvíce prostředků, které by měl k dispozici při neočekávané situaci (např. při obraně proti nepřátelům).²⁸

²⁷ BELLAMY, Richard a Angus ROSS. *A textual introduction to social and political theory*. New York: Distributed exclusively in the USA and Canada by St. Martin's Press, 1996. ISBN 0719046394. s. 68-69.

²⁸ HOBBS, Thomas. *Leviathan, neboli, O podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Editor Jan MERTL. Praha: Melantrich, Knižovna politických klasiků, sv. 2., s. 66-78.

5.7 Práva a povinnosti poddaných

Při uzavírání smlouvy lidé nesmí být zavázáni nějakou předchozí smlouvou k ničemu, co této úmluvě odporuje. Smlouva s celým množstvím lidí jako s jednou smluvní stranou není možná, protože do této doby ještě nebyli jednotní. Pokud by jediný člověk nesouhlasil, tak by tím všichni ostatní porušovali smlouvu s ním uzavřenou. Ten, kdo by měl jiné mínění než ostatní, musí stejně souhlasit, spokojit se s uznáním všech příštích činů, které tento suverén učiní, jinak bude právoplatně ostatními zničen. Jakmile dobrovolně vstoupil do kongregace shromážděných lidí, mlčky uzavřel smlouvu, že se bude řídit tím, na čem se usnese většina. Jestli odmítne, nebo protestuje proti některému z jejich nařízení, jedná proti smlouvě a nespravedlivě. A ať je nebo není členem kongregace, ať byl nebo nebyl požádaný o souhlas, musí se podřídit jejím nařízením nebo setrvat ve válečném stavu, ve kterém se nacházel předtím (v tom stavu může být kýmkoli zahuben, aniž by to bylo nespravedlivé). Z toho vyplývá, že pokud poddaný, který se pokusil sesadit svého suveréna, by byl zabit nebo potrestán, trestal by sám sebe, protože se zřízením státu v první řadě souhlasil a je autorem všeho, co suverén učiní. Poddaní nemohou bez svolení panovníka zavrhnout monarchii a navrátit se do podoby nejednotného davu.²⁹

5.8 Typologie států podle Hobbesa

Hobbes vymezuje tři druhy států: Je-li reprezentantem jenom jeden člověk, pak je tento stát monarchií. Pokud se jedná o shromáždění všech, kteří se mohou scházet, je to demokracie neboli lidový stát. Jestliže shromáždění pozůstává jenom z některých, říká se tomuto státu aristokracie.

Politici teoretici v jeho době vymezují i další druhy států, jako je například tyranie a oligarchie. Hobbes však tvrdí, že to nejsou jména jiných vládní forem, ale pouze forem neoblíbených. Lidé, kteří jsou nespokojeni s monarchií, ji nazývají tyranií a ti, kterým se nelíbí aristokracie, tak ji nazývají oligarchií. Komu se nelíbí demokracie, ji nazývá anarchií. Rozdíl mezi monarchií, demokracií a aristokracií nespočívá v odlišnosti moci, ale v odlišné přiměřenosti a způsobivosti pro mír a bezpečnost lidu (za tímto účelem byly státy primárně ustanoveny).

²⁹ HOBBS, Thomas. *Leviathan, neboli, O podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Editor Jan MERTL. Praha: Melantrich, Knihovna politických klasiků, sv. 2., s. 82-87.

Hlavním rozdílem mezi nimi ve způsobu, jakým zajišťují mír a bezpečnost lidu. Hobbes zároveň dodává, že ve velkých státech svrchované shromáždění (suverén) potřebuje při nebezpečí a nesnázích *custodes libertatis*, což znamená diktátory nebo protektory, autority suveréna, kteří plní funkci dočasných panovníků (je jim po určitou dobu svěřena všechna výkonná moc).³⁰

5.9 Možnost vzdoru a revoluce

Hobbesovou základní premisí je, že pokud lidé dají svůj souhlas suverénovi, ten okamžitě získává neomezenou politickou moc. Cokoliv vykoná, nemůže být nikdy pokládáno za nespravedlnost, protože každý poddaný je autorem všech činů, které vykoná suverén.

Na druhou stranu tu existuje několik situací, ve kterých lidé mají oprávnění neuposlechnout svého suveréna a vzdorovat. Poddaní nejsou zavázáni k tomu, aby vykonali něco, k čemu nedali suverénovi souhlas.

Uzavřením společenské smlouvy se nevzdávají práva na sebeobranu. Nejsou tak zavázáni k tomu se zabít, zranit nebo sám sebe zmrzačit nebo žít bez jídla, vzduchu, léků nebo něčeho, co by zapříčinilo jejich smrt. Zároveň je poddaným dovoleno konat, jak uznají za vhodné tam, kde zákony mlčí. Poddaní nemají právo vzdorovat suverénovi jinými způsoby.

Suverén zůstává suverénem do té doby, dokud je schopný své poddané bránit.³¹

³⁰ HOBBS, Thomas. *Leviathan, neboli, O podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Editor Jan MERTL. Praha: Melantrich, Knihovna politických klasiků, sv. 2., s. 73-78.

³¹ BELLAMY, Richard a Angus ROSS. *A textual introduction to social and political theory*. New York: Distributed exclusively in the USA and Canada by St. Martin's Press, 1996. ISBN 0719046394. s. 68-69.

6 Koncepce společenské smlouvy podle J. Locka

V této kapitole nastíním hlavní myšlenky společenské smlouvy podle Johna Locka. Podrobněji popíšu Lockovu koncepci přirozeného stavu, ve kterém vládne přirozený zákon. Dále se zaměřím na to, jakým způsobem Locke nahlíží na lidskou přirozenost a jak to souvisí s jeho koncepcí přirozeného stavu. Pak popíšu, kvůli jakým důvodům jsou lidé ochotni opustit přirozený stav a za jakých podmínek založí stát. V závěru se zmíním o napětí mezi vládou většiny a právy jedince. Konec kapitoly věnuji nejvyšší moci státu, nazývané legislativa.

John Locke (1632 – 1704) byl významným anglickým filosofem, politickým teoretikem a jedním z teoretiků společenské smlouvy. Věnoval se studiu filosofie a medicíny na Oxfordské univerzitě. Jeho politické názory se formovaly na pozadí anglické revoluce a vycházely především z představy, že člověk je obdarovaný od Boha "přirozeným právem" na život, svobodu a majetek.

Podobně jako Hobbes, Locke používal koncepci společenské smlouvy k odůvodnění nutné svrchovanosti státu. Smlouva je dobrovolně uzavřena mezi lidmi za účelem ochrany před ostatními. Zajistí jim bezpečnost a vymahatelnost jejich práva.

Locke tvrdil, že suverenita musí vycházet z lidu. Vystupoval proti absolutistické moci monarchie. Také se obával nekontrolovatelného růstu exekutivní (výkonné) moci, a proto prosazoval její dělení mezi legislativu (zákonodárnou moc) a exekutivu (výkonnou moc).³²

Jeho teorie ospravedlňuje odpor lidí proti jejich vladaři a dokonce jim povoluje, v určitém okamžiku, chopit se zbraní a svrhnout vladaře.³³

Existuje domněnka, že jeho dílo *Dvě pojednání o vládě* bylo napsané jako reakce na Hobbesovu koncepci společenské smlouvy popsanou v díle *Leviathan*. John Locke ale ve svém díle tvrdí, že ho nikdy nečetl. Hobbes vidí svou koncepci společenské smlouvy jako dobrovolné utváření společenských norem prostřednictvím absolutní politické moci a nepovažuje přirozený stav za základ pro morální a právní normy.

³² HEYWOOD ANDREW. Politické ideologie. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 65.

³³ JONES, Tudor. *Modern political thinkers and ideas: an historical introduction*. New York: Routledge, c2002. ISBN 0415174775. s. 47.

John Locke se naopak snaží nalézt mravní základ politiky v přirozeném stavu a společenskou smlouvu vnímá jako prostředek k naplnění přirozeného zákona.³⁴

6.1 Přirozený stav a lidská přirozenost

V přirozeném stavu jsou lidé svobodní (mohou dělat cokoliiv se sebou a svým majetkem) a zároveň jsou si navzájem rovni (všichni jsou stejného druhu). Nikdo nemá nic víc než ten druhý. Podle Locka se do tohoto světa všichni lidé rodí se schopností sebeřízení. Každý člověk může řídit své činy a své chování. Schopnost sebeřízení je dána rozumem. Pomocí této schopnosti se člověk stává pánem svého života, a proto má nárok na prostředky k jeho zachování.

V přirozeném stavu jsou lidé řízeni rozumem, který jim udává základní hodnoty rovnosti a nezávislosti. Mezi dvěma lidmi neexistuje dostatečně velký rozdíl na to, aby jeden z nich mohl vládnout druhým. Z toho plyne, že nikdo nemůže ubližovat druhým, omezovat jejich svobodu, anebo jim brát jejich majetek. Locke dodává, že tvorové nižšího řádu (zvířata) jsou pod naší nadvládou. Právě vlastnictví rozumu je to, co odlišuje lidi od těchto tvorů. Lidé používají svůj rozum, ale bestie se řídí pouze silou. Rozum určuje naše lidství, díky němu získáváme důstojnost a potřebu být vnímáni jako osoby. Rozum nám také říká, že jsme vlastníky našich osob a nikdo jiný nemá na naši osobu právo. Rozum je zdrojem rovnosti lidí. Děti nepatří do plného stavu rovnosti (ačkoliv se do tohoto stavu rodí), protože nemají svou svobodu, dokud je vychovávají jejich rodiče. Do plného stavu rovnosti se dostanou tehdy, až dosáhnou dospělosti a dokáží být samostatní.

Dospělý jedinec, který se vydá cestou zločinu a násilí, se dobrovolně zříká svého rozumu, proto smí být zahuben jako bestie jemu podobné, se kterými by lidé nemohli utvořit společnost, ani si zajistit bezpečnost.³⁵

Locke dělí lidskou přirozenost na několik částí: racionální, morální, egoistická a sociální. Racionální částí lidské přirozenosti je vlastnictví rozumu. Lidská racionalita zajišťuje lidem jejich práva. Rozum, který se rozvíjel ze zkušeností a jednal ve shodě s naším povědomím dobra a zla, nás vede k přirozeným morálním zákonům.

³⁴ ŠMÍD, Jan. Přirozené právo na konci 20. století? - díl 3. [online]. 2000(2) [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <http://www.distance.cz/rocnik-2000/2-cislo-6/prizozene-pravo-na-konci-20-stoleti---dil-3>

³⁵ ARNHART, Larry. Political questions: political philosophy from Plato to Rawls. 3rd ed. Prospect Heights, Ill.: Waveland Press, c2003. ISBN 1577662636. s. 220-227.

Tyto zákony vytvořené Bohem udávají, že všichni lidé mohou jednat svobodně jako etické bytosti (jedinci, kteří uvažují nad dopady svých vlastních činů – jednají v souladu s morálkou). Z tohoto důvodu si lidé mohou navzájem důvěřovat. Egoismus zde Locke hodnotí pozitivně, je součástí lidské přirozenosti, která lidi nutí neustále vyhledávat způsoby, jak nasytit své potřeby. Nekonečné hledání způsobu uspokojení tužeb nemusí být nutně sobeckým činem. Pokud nikoho nepoškozuje, má racionální a morální povahu, může být považováno za základ individuálních lidských práv.³⁶

Lidé jsou od přírody sociální. Důvěřují ostatní lidem, kteří jsou stejně morální, racionální a egoističtí. To jim umožňuje spolu jednat a dosáhnout společných cílů. Společně si stanovují cíle, které jsou prospěšné i pro ostatní. Tato myšlenka (stanovování cílů i pro ostatní lidi) bude zachována i při založení státu za pomoci společenské smlouvy.

Locke ve své koncepci popisuje také jinou povahu jedince. Většina lidí (ne úplně všichni) jsou racionální a schopni se spojit, aby utvořili společenskou smlouvu. Ostatní lidé jsou podráždění životem, asociální a nemorální. Nedá se jim důvěřovat, protože tíhnou k naprosté sobeckosti a ubližují druhým. Locke ukazuje tuto „temnou“ stránku lidské přirozenosti, aby upozornil na nebezpečí a nedostatky života v přirozeném stavu.³⁷

6.1.1 Práva lidí v přirozeném stavu

Základním právem člověka v přirozeném stavu je činit cokoli, co považuje za vhodné pro zachování sebe i jiných, pokud to dovoluje přirozený zákon. Podle tohoto zákona je člověk a všichni ostatní lidé jedním společenstvím, tvoří jednu společnost (přirozené společenství). V přirozeném stavu existuje přirozené společenství, které je tvořeno celým lidským druhem. Kdyby lidé nebyli zkažení, zvrhlí a neřestní, nebyl by žádný důvod k tomu, aby se lidé oddělili od velkého a přirozeného společenství a dohodami se spojovali v menší a rozdělená sdružení.

Druhá moc, kterou má člověk v přirozeném stavu, je moc trestat zločiny, které jsou spáchané proti přirozenému zákonu.³⁸ Podle Locka musí mít každý přirozené

³⁶ TANNENBAUM, D. G. a D.A. SCHULTZ. *Inventors of ideas: an introduction to Western political philosophy*. 2nd ed. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning, c2004. ISBN 0534612636. s. 176.

³⁷ TANNENBAUM, D. G. a D.A. SCHULTZ. pozn. 37, s. 177-179.

³⁸ LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*. 2. vyd. Přeložil Josef KRÁL. Praha: Svoboda, 1992, 184 s. ISBN 80-205-0222-X. s. 104.

právo trestat ostatní, když porušují dané zákony. Každý člověk má právo trestat ty, kteří někomu ubližují, omezují svobodu druhých nebo kradou majetek. Právo trestat druhé za porušení přírodních zákonů není to samé jako právo na sebezáchovu. Toto právo neslouží k tomu, aby nám bylo dovoleno zabránit nějaké nežádoucí situaci, slouží k tomu, abychom trestali všechny, kteří se opováží porušit přirozené zákony.

Podle Locka některé oběti trestných činů nemají dostatek síly na to, aby vykonali spravedlnost nad pachateli těchto činů. Všichni lidé, kteří poruší přírodní zákony jsou hrozbou pro nás všechny, protože chtějí narušit mír a bezpečí, a proto je každému člověku svěřena výkonná moc. Z toho vyplývá, že se mohou lidé domluvit s obětí trestného činu a společně zločince potrestat.³⁹

Všech těchto práv se člověk vzdává, když se připojuje k politické společnosti a včleňuje se do některého státu odděleného od ostatního lidstva.⁴⁰

6.2 Odůvodnění existence státu

V přirozeném stavu jsou všichni lidé soudci svých vlastních činů, protože neexistuje žádná politická moc. Panuje tu přirozená spravedlnost a každý má právo na náhradu škody podle pravidla „*oko za oko, zub za zub*“, nikdo nemůže potrestat druhého víc, než si za svůj zločin zaslouží.

Člověk v přirozeném stavu má právo být neomezeným pánem své osoby a svého majetku, ale užívání těchto práv je velmi nejisté. Když většina lidí nedodrží zásady slušnosti a spravedlnosti, je užívání svého vlastnictví nebezpečné. Proto je člověk ochotný vzdát se přirozeného stavu, ve kterém je svobodný, ale plný obav a nebezpečí. Lidé se spojují ve státy a poddávají se vládě hlavně kvůli ochraně vlastnictví.

V přirozeném stavu jim chybí zavedený, pevný a známý zákon, přijímaný a uznávaný obecným souhlasem za měřítko práva a bezpráví a za obecné pravidlo, které by rozhodovalo všechny spory mezi nimi (i spory o vlastnictví).

Druhým nedostatkem přirozeného stavu je chybějící existence známého a nestranného soudce s pravomocí rozhodovat všechny spory podle zavedeného zákona. Každý sám je soudcem i vykonavatelem přirozeného zákona. Lidé si nadržují, převládá

³⁹ WOLFF, Jonathan. An introduction to political philosophy. Third edition. New York: Oxford University Press, [1996]. ISBN 9780199658015. s.22.

⁴⁰ LOCKE, John. Druhé pojednání o vládě. 2. vyd. Přeložil Josef KRÁL. Praha: Svoboda, 1992, 184 s. ISBN 80-205-0222-X. s. 104.

vášeň, pomsta, ale i nedbalost a nezájem ve věci jiných lidí.

Třetím nedostatkem v přirozeném stavu je, že člověk nemá žádné prostředky k vykonání spravedlivého rozsudku. Když se lidé ocitnou v tomto špatném postavení, jsou nuceni rychle vytvořit společnost, která je bude chránit. Z tohoto důvodu zřídka nacházíme lidi, kteří spolu žijí v přirozeném stavu. Protože jsou vystaveni nepravdělným a nejistým vykonáváním moci, kterou každý člověk má, aby trestal přestupky druhých.

Každý jedinec společnosti se ochotně vzdá své individuální moci trestat, aby byla vykonávána těmi, kdo budou k tomu zvoleni a podle takových pravidel, na kterých se společně dohodnou. Následuje vznik zákonodárné a výkonné moci, které jsou na sobě nezávislé.

Locke nevnímá stát jako demokracii nebo jinou vládní formu, ale jako nezávislé společenství nazývané latinsky „*civitas*“ v anglickém jazyce „*commonwealth*“. Tento pojem „*commonwealth*“ převzal od krále Jakuba I. a shledává ho nejvhodnějším pojmem, který nahrazuje slovo „*civitas*“.⁴¹

6.3 Přejchod z přirozeného do společenského stavu

Podle Lockovy koncepce se po uzavření společenské smlouvy vytváří dvoustupňový systém skládající se ze společnosti a vlády:

1. Společnost se založí tím, že všichni lidé opustí přirozený stav.

Založení společnosti vyžaduje jednomyslný souhlas všech lidí. Člověk se stane občanem nově vzniklé společnosti pouze svým vlastním souhlasem. Souhlasem se společenskou smlouvou se člověk vzdává přirozeného práva činit cokoli, co považuje za vhodné pro sebezáchovu a moci trestat. V tomto kroku ještě není ustanovena politická moc.

„Ale ač lidé, vstupující do společnosti, odevzdávají rovnost, svobodu a výkonnou moc, jež měli ve stavu přirozeném, do rukou společnosti, aby zákonodárná moc jimi disponovala tak dalece, jak bude vyžadovat dobro společnosti, přece, protože se to děje u každého s úmyslem, aby tím lépe zachoval sebe, svou svobodu a své vlastnictví.“⁴²

⁴¹ LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*. 2. vyd. Přeložil Josef KRÁL. Praha: Svoboda, 1992, 184 s. ISBN 80-205-0222-X. s. 102-107.

⁴² LOCKE, John, pozn.41, s. 105.

2. Občané této společnosti si zvolí formu vlády.

Locke překonává konflikt mezi individuální autonomií (člověk má své vlastní zákony) a sociální autoritou (společnost přikazuje jedinci jednat podle její vůle) tím, že společnost se vytvoří za pomoci dobrovolného souhlasu všech jejích členů. Tento souhlas může být „vyjádřený“ anebo „tichý“. Lidé vyjadřují svůj souhlas, když při vstupu do společnosti složí slib věrnosti za pomoci formálního prohlášení. Svůj tichý souhlas mohou vyjádřit jednoduše tím, že žijí ve společnosti a využívají její benefity (zejména ochranu majetku). Tato forma souhlasu je dočasná, protože ti, kteří „tíše“ souhlasili, že budou členové společnosti, ji mohou také opustit, když jejich potěšení z benefitů zmizí.⁴³

Locke dodává, že autorita se musí vydat jedním směrem a jestli jsou si všichni voliči rovni, tak početní většina lidí tvoří legitimní vůli, které se musí všichni podřídít, dokud tato vůle koná spravedlivě. Na druhou stranu jen ti, kteří mají majetek, mají právo volit, proto účinnou moc mají pouze někteří lidé.⁴⁴

Hlavním cílem obou stupňů společenské smlouvy je poskytnout efektivnější ochranu přirozených práv na život, svobodu a majetek, kterým lidé disponovali již před vznikem vlády. Z Lockovy dvoustupňovosti společenské smlouvy vyplývá, že důležitou podmínkou pro správné fungování státu je to, aby jedinec poslouchal vládu. Člověk musí být poslušný vládě, aby mohla dodržet svou část dohody, kterou je ochrana práv lidí. Vláda existuje pouze pro blaho poddaných. Čerpá svou moc z důvěry lidí, kteří věří, že bude vládnout pro jejich blaho. Aby vláda mohla fungovat, je vyžadována od nich poslušnost a respektování legitimních zákonů. Lockova koncepce společenské smlouvy ukazuje, že autorita a moc vlády jsou omezeny tím, že mají pouze jeden účel a tím je respektování a ochrana přirozených práv jedince.

Locke zastává názor, že když vláda selže při vykonávání povinností nebo svěřenou moc od lidí zneužije k utlačování a tyranii nebo pokud vládne bez souhlasu poddaných, mohou lidé, kteří vytvořili společnost, využít své právo vzburit se proti „civilní“ vládě a svrhnout ji, aniž by tím zanikla celá společnost.⁴⁵

⁴³ ARNHART, Larry. *Political questions: political philosophy from Plato to Rawls*. 3rd ed. Prospect Heights, Ill.: Waveland Press, c2003. ISBN 1577662636. s. 234-235.

⁴⁴ TANNENBAUM, D. G. a D.A. SCHULTZ. *Inventors of ideas: an introduction to Western political philosophy*. 2nd ed. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning, c2004. ISBN 0534612636. s. 180-181.

⁴⁵ JONES, Tudor. *Modern political thinkers and ideas: an historical introduction*. New York: Routledge, c2002. ISBN 0415174775. s. 48-49.

Lockovu koncepci společenské smlouvy můžeme brát jako minimalistickou, protože lidé jsou spokojeni se způsobem života v přirozeném stavu a ten chtějí zachovat. Pro ně uzavření společenské smlouvy neznamena útek z přirozeného stavu, ale zachování jejich vlastnických práv, která již měli v přirozeném stavu. Podstatnými faktory, které nutí lidi uzavřít společenskou smlouvu nejsou strach a touha utéci z přirozeného stavu, ale víra ve spolupráci mezi lidmi, která může všem umožnit žít nadále stejným způsobem.⁴⁶

6.4 Rozpor mezi vládou většiny a právy jedince

V Lockově koncepci společenské smlouvy můžeme nalézt myšlenku, týkající se napětím ve státě mezi vládou většiny a právy jedince. Locke popisuje několik morálních a praktických argumentů, které podporují myšlenku vlády většiny. Praktickým argumentem je, že by měla většina vládnout už od založení státu, protože je to věrohodný způsob jak prosadit rozhodnutí skupiny lidí. Morálním argumentem pro vládu většiny je, že je to jediná činnost, která je umožněna pouze tehdy, když jsou si lidé zcela rovni. Když vládne většina, tak každý hlas má stejnou hodnotu.

Jedinec má právo nesouhlasit s ostatními, ale rozhodnutí většiny vždy potlačí jeho vlastní názor na danou věc. Každý člověk má stejnou příležitost vyjádřit se k danému problému. Kdyby to tak nebylo, tak by každý hlas měl různou váhu a v takovém případě by si lidé nebyli vzájemně rovni.⁴⁷

6.5 Legislativa

Podle Locka je legislativa nejvyšší moc státu (moc vydávat zákony). Je posvátná a neměnná osobou nebo osobami, kterým byla společností svěřena. Bez této moci by zákony neměli souhlas společnosti. Legislativa je ztělesněním souhlasu všech lidí. Je svěřena do rukou jedné nebo více osob a na kratší nebo delší dobu. Je spojením moci všech členů společnost, které je předáno jedné osobě nebo celému shromáždění (zákonodárci).

Nemůže být neomezená, libovolná nad životy a majetkem lidí. Její moc má určitou

⁴⁶ AMBRAMSON, Jeffrey. *Minerva's Owl: The Tradition of Western Political Thought*. Harvard University Press, 2010. ISBN 9780674057029. s. 208.

⁴⁷ AMBRAMSON, Jeffrey, pozn.46, s. 213.

hranici a tou je veřejné dobro společnosti.

Neomezená, libovolná moc a vládnutí bez stálých zákonů se neshoduje s účely společnosti a vlády. Pro ně by se lidé nevzdali svobody pramenící z přirozeného stavu, protože bez stálých zákonů by nikdo nechránil jejich životy, svoboda a vlastnictví. Dostali by se do horšího postavení, než byl v přirozeném stavu, kde mohli hájit své právo proti bezpráví.

Je to moc, jejíž jediným účelem je zachování života, svobody, majetku, a proto nikdy nemůže mít právo zahubit, zotročit nebo vzít majetek poddaným.

Legislativa nebo nejvyšší autorita nemůže vládnout za pomoci příležitostných nebo libovolných nařízení. Musí vykonávat spravedlnost a rozhodovat o právech poddaných podle vyhlášených stálých zákonů za pomoci zkušených soudů. Lidé, kteří by ho z vlastního zájmu nesprávně interpretovali, nemohli by být přesvědčení o tom, že se mýlí, kdyby nebyl stanovený žádný soudce, který by je přesvědčil o opaku.⁴⁸

⁴⁸ LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*. 2. vyd. Přeložil Josef KRÁL. Praha: Svoboda, 1992, 184 s. ISBN 80-205-0222-X. s. 106-107. s. 106-111.

7 Koncepce společenské smlouvy podle J. J. Rousseaua

V této kapitole podrobněji popíšu myšlenky Jeana Jacquese Rousseaua v souvislosti se společenskou smlouvou. Charakterizují Rousseauovu koncepci přirozeného stavu, která se skládá z několika fází a nastíním jeho kritiku moderní společnosti. Zaměřím se také na to, jak Rousseau pohlíží na lidskou přirozenost. Pak se zmíním o tom, jak přirozený stav zanikl, a jak je možné založit stát uzavřením společenské smlouvy. V závěru popíšu obecnou vůli, která je hlavní hybnou silou politického dění. Na konci kapitoly charakterizují tzv. legislátora a státní náboženství, protože jejich existence je nezbytná pro uzavření společenské smlouvy.

Jean Jacques Rousseau (1712 - 1778) byl francouzský filosof, spisovatel a pedagog pocházející z Ženevy. Většinu svého života prožil na venkově, který ho inspiroval při jeho tvorbě. Byl jedním z prvních kritiků modernity. To znamená, že kritizuje i svět, který je založený na „moderních“ principech. Rousseau přejímá myšlenky moderní filosofie. Je to hlavně přesvědčení, že lidské bádání musí být dosaženo rozumem, že pravdivý obraz světa poskytují přírodní vědy, že lidské bytosti jsou od přirozenosti svobodné a sobě rovné, a že legitimní autorita vzniká pouze na základě konsensu.

Rousseau věřil, že lidské pudy, emoce a vášně nás ovlivňují víc než náš vlastní rozum. Jeho spisy se zabývají celou škálou oborů (vzdělávání, estetika, etika, náboženství, rodina a sexualita) a jejich vazbou na politiku.⁴⁹ Kládl si stejnou otázku jako Sókratés: „Jak by měl člověk žít?“⁵⁰

V roce 1749 Akademie v Dijonu vypsalá námět na rozpravu: „Zda pokrok věd a umění (od renesance) přispěl k zlepšení mravů“. byl touto výzvou úplně unesen a rozhodl se napsat svou rozpravu za pomoci zkušeností, které načerpal během života na venkově.

⁴⁹ STÖRIG, Hans. Malé dějiny filosofie. 1. Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 8071952060. s. 269-271.

⁵⁰ ŽEGKLITZ, Jaromír. *Velké postavy politické filosofie: [sborník přednášek]*. Praha: Občanský institut, 1996. ISBN 80-901659-5-8. s. 35.

V roce 1750 vydal „*Rozpravu o vědách a umění*“, která okamžitě získala ocenění a přinesla mu slávu. Ve své rozpravě Rousseau řeší otázku, jestli umění a vědy jsou užitečné pro mravnost a lidské štěstí. Konstatuje, že rozvoj umění a věd není pokrokem, ale úpadkem. Nabádá k tomu, abychom se vrátili k prostotě, nevinnosti a chudobě, protože to jediné dokáže učinit člověka opravdu šťastným.

Jako reakci na tuto rozpravu vypsal Akademie další námět: „Jak vznikla nerovnost mezi lidmi a je zdůvodněna přirozeným právem?“ Rousseau se na to rozhodl napsat rozpravu, kterou pojmenoval „*Rozprava o původu a základech nerovnosti mezi lidmi*“. Ve ní rozlišuje mezi přirozenou a mravní nerovností. Přirozenou nerovností myslí rozdíly způsobené stářím, tělesnými silami a duševními vlohami. Nerovnost mravní vnímá jako politickou nerovnost, která je závislá na dohodě mezi lidmi.

Aby Rousseau vysvětlil jak tyto nerovnosti vznikly, prezentuje ve svém díle koncepci přirozeného stavu, která je značně odlišná od koncepcí Thomase Hobbesa a Johna Locka. Podle něj byly všichni lidé v přirozeném stavu šťastní, nezávislí a měli dostatek všeho. Nerovnosti vznikly zánikem přirozeného stavu, který Rousseau ve své rozpravě do detailu rozpracovává.

Rousseau stejně jako Thomas Hobbes a John Locke je teoretikem společenské smlouvy. Říká, že společenská smlouva je uzavřena mezi lidmi za pomoci jednotného souhlasu. Uzavřením společenské smlouvy vzniká sdružení, zvané lid, které má obecnou vůli a všichni se jí musí podrobit. Lid je zároveň jediným nositelem suverenity. Dodává, že obecnou vůli lidu lze zjistit pomocí hlasování.⁵¹

Rousseau doufal, že po přečtení jeho knih si ho lidé oblíbí a naváží s ním přátelský vztah. Bohužel se tak tomu nestalo, i když je jeho brilantnost obdivována, pořád je Rousseau očeřňován mnohými lidmi, že může za každou politickou katastrofu v průběhu posledních 200 let. Například ho lidé činí osobně zodpovědným za Francouzskou revoluci, konkrétně za období vlády teroru. Je také obviňován za to, že svými myšlenkami přispěl ke vzniku totalitarismu, komunismu, nacionalismu a fašismu.⁵²

⁵¹ STÖRIG, Hans. Malé dějiny filosofie. 1. Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 8071952060. s. 269-271.

⁵² ŽEGKLITZ, Jaromír. *Velké postavy politické filosofie: [sborník přednášek]*. Praha: Občanský institut, 1996. ISBN 80-901659-5-8. s. 36.

7.1 Přirozený stav a lidská přirozenost

Rousseauva koncepce přirozeného stavu je v přímém rozporu s myšlenkami a politickým děním v jeho době. Na rozdíl od Hobbesa a Locka popisuje přirozený stav jako počátek lidské nespravedlnosti, a tím kritizuje moderní společnost. Rousseau prezentuje několik rozdílných fází lidské přirozenosti: původní, domorodá, přechodná a svobodná fáze. Původní člověk se nachází v „prvním“ přirozeném stavu. V prvním stavu je člověk narozem svobodný (jak muži tak ženy). Protože jim dala život příroda, mohou si dělat co chtějí. Podmínky přirozeného stavu jsou pro člověka ideální a člověk tady není vázán politickými nebo společenskými institucemi. Každý člen přirozeného stavu je charakterizován jako nevinné a líné zvíře, které se řídí dvěma základními instinkty:

- Starost o svůj život a blahobyť
- Soucit

Soucit zabraňuje lidem ubližovat ostatním. Přirozená svoboda a soucit lidí je to, co lidské bytosti odlišuje od zvířat. V přirozeném stavu je člověk izolovaný a jedná na základě svých instinktivních potřeb. Podle Rousseau je v tomto stavu každý jedinec spokojený, protože jediné o co se zajímá, je naplnění jeho osobních potřeb. Každý člověk je soběstačný a nepotřebuje k přežití pomoc ostatních.⁵³

Člověk v přirozeném stavu chrání svůj život před hrozbami fyzické povahy pomocí násilí, ale nemá potřebu si pomocí násilí podrobovat druhé. Člověku také nezáleží na tom, co si o něm myslí druzí lidé, protože žije samotářským životem. Pokud pocítí lítost nad určitým člověkem, může mu to zabránit v tom, aby mu ubližoval, ale pouze tehdy, pokud neohrožuje jeho život.⁵⁴

Rousseau říká, že i při aktu páření se tyto dva jedinci vyhledají jen za účelem udržení druhu a uspokojení jejich tužeb. Znamená to, že se mezi nimi nevytvoří dlouhodobého pouto.

Lidé v přirozeném stavu nemají žádné vlastnosti civilizovaného člověka, domov, průmysl a žádnou řeč. Neznají potřebu zakládat rodiny ani udržovat přátelský vztah

⁵³ TANNENBAUM, Donald G. a David A. SCHULTZ. *Inventors of ideas: an introduction to Western political philosophy*. 2nd ed. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning, c2004. ISBN 0534612636. s. 193-194.

⁵⁴ ARNHART, Larry. *Political questions: political philosophy from Plato to Rawls*. 3rd ed. Prospect Heights, Ill.: Waveland Press, c2003. ISBN 1577662636. s. 266.

s ostatními lidmi. Neumí rozeznat dobré od špatného. Pokrok pro ně nemá žádný smysl. Nemají žádného vůdce, který by je vedl. Zde nemá nikdo právo disponovat autoritou a vládnout ostatním. Takový lidé nejsou provázáni vzájemnými vztahy, a proto nemohou vytvořit stát.⁵⁵ Jedním z nejvíce kontroverzních výroků Rousseaua je, že primitivní lidé jsou přirozeně dobří. Rousseau souhlasí s Hobbesem v tom, že zachování svého života je základním přáním člověka, ale dodává, že když jsou lidé naprosto sobečtí a samostatní, tak jsou díky tomu přirozeně dobří. Jsou dobří, protože jsou osvobozeni od jiného zdroje zla, kterým je závislost na ostatních lidech. Aby mohli vzniknout mezi lidmi trvalé vztahy, je zapotřebí sebeoceňování jedince a vzájemné oceňování druhých. Aby mohli navázat vztah trvalejšího charakteru, musí si u jiného člověka cenit jeho individuální schopnosti a dokázat kritizovat jeho špatné vlastnosti.

Rousseau rozlišuje tzv. lásku k sobě samému, nacházející se u lidí v přirozeném stavu a tzv. marnivost, která je se u civilizovaných lidí. Láska k sobě samému je druh lásky, kdy se člověk řídí svými city a neporovnává se s ostatními lidmi. Marnivost představuje pýchu společenského člověka, který svou sebedůvěru získává tím, že se nad ostatními lidmi povyšuje.⁵⁶

Rousseau také obhajuje existenci soukromého vlastnictví jako důležitou součást civilizace. Říká, že vlastnictvím vzniká spravedlnost. Vlastnictví je zde chápáno jako garance za případné provinění se vůči ostatním.⁵⁷

7.1.1 Primitivní fáze přirozeného stavu a přechod k civilizaci

Po původní fázi přirozeného stavu přichází fáze primitivní, která je základním krokem k civilizované společnosti. První indikací této změny bylo, že se asociální jedinci začali sdružovat.

Sdružování probíhalo z několika důvodů. Hlavním důvodem bylo, že jedinci vyšli z jejich anonymity a přestali být samostatní za účelem přežití. Založili „nukleární“ rodiny a usadili se, a tím začala další fáze přirozeného stavu. Lidé v tomto období žijí pořád ve formě přirozeného stavu a vztahy jsou stále přirozené.

⁵⁵ TANNENBAUM, Donald G. a David A. SCHULTZ. *Inventors of ideas: an introduction to Western political philosophy*. 2nd ed. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning, c2004. ISBN 0534612636. s. 194.

⁵⁶ ARNHART, Larry. *Political questions: political philosophy from Plato to Rawls*. 3rd ed. Prospect Heights, Ill.: Waveland Press, c2003. ISBN 1577662636. s. 266.

⁵⁷ SOBOTKA, Milan. *Jean-Jacques Rousseau: od "Rozpravy o původu nerovnosti" ke "Společenské smlouvě"*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Filosofie (Karolinum). ISBN 9788024627434. s. 15-17.

Jak, ale tento stavu můžeme považovat za přirozený, když Rousseau tvrdí, že v něm žijí samostatní a izolovaní jedinci? Rousseau odpovídá, že rodiny vznikají z přirozeného stavu samovolně a vytvářejí s ním určité propojení, a proto se stále jedná o přirozený stav. Podle Rousseaua tím, že jedinci zakládají nukleární rodiny, vytváří se nejstarší a naprosto přirozená forma společnosti, kterou je rodina. Rodina je přirozená, i když lidé již nejsou izolovaní a žijí ve stabilním rodinném prostředí. Rozvinuli si řeč a vlastní majetek ve formě jednoduchých dřevěných chatrčí a několika základních nástrojů. V rodině existuje základní forma dělby práce, muži se starají o potřeby celé rodiny (zajišťování potravy, oprava přístřešku, ochrana rodinných příslušníků) a ženy se starají o domácnost a děti.

Tato transformace dále pokračovala, až vznikla civilizovaná společnost jakou známe dnes. Rodiny se začaly sdružovat do kmenových komunit založených na lovu a sběru. Později bylo vytvořeno zemědělství a hutnictví. Lidé si vytvořili svůj jazyk, řeč a začali používat rozum. Každý z těchto pokroků zásadně zasahoval do přirozené svobody lidí. Tempo tohoto procesu bylo následně zrychleno kvůli vzniku vědy a umění, a to mělo za následek vytvoření vlády a vznik civilizace.

7.2 Civilizace a uzavření společenské smlouvy

Rousseau ve svém díle „*O společenské smlouvě nebo-li o zásadách státního práva*“ začíná ikonickou větou. Člověk se rodí svobodný (člověk v přirozeném stavu) a všude, kde se nachází, je v řetězech (tím poukazuje na skutečnost, že lidské bytosti jsou egoistické a jsou spoutány svým egoismem). Lidé žijící v civilizace jsou utlačováni. Byli přinuceni potlačit svůj soucit, který byl v přirozeném stavu zdrojem všech ostatních ctností člověka. Společnost a vláda toto podporují, jsou zkorumpované a lidé jsou těmito institucemi zotročováni a tyranizováni.

Tyto instituce existují pouze proto, aby podporovaly nepřirozenou sobeckost a nerovnost mezi lidmi, které v přirozeném stavu nebyly.

Podle Rousseaua je vznik civilizace konspirací rozumných, vypočítavých a sobeckých osob, které myšlenku vzniku civilizace vnutili většině. Civilizace je založená na dvou zlech – osobním vlastnictvím a dělbě práce. Lidé se přesunuli z ekonomiky, založené na kooperativním lovu, na specializovanou ekonomiku, kde se někteří angažují v zemědělství a ostatní ve výrobě kovových nástrojů.

To má za následek, že hrstka z nich nahromadí obrovské jmění, což zapříčiní nerovnosti a válečný stav mezi bohatými a chudými.⁵⁸

7.3 Společenská smlouva a obecná vůle

Rousseau hledal novou formu sdružení, ve které by každý poslouchal jen sám sebe. I když se sloučí se všemi, aby mohl zůstat svobodný jako dříve v přirozeném stavu. Odpověď našel v koncepci společenské smlouvy a obecné vůle. Rousseau věří, že takové sdružení je možné vytvořit za pomoci společenské smlouvy.⁵⁹

Je důležité podotknout, že člověk v přirozeném stavu nebyl „svobodný“, ale spíše autonomní (člověk si sám vytváří své „zákony“, formuje své zásady chování a je samostatný a svébytný). Být svobodný pod zákony je možné pouze tehdy, když si ty zákony člověk dává sám.

„Svoboda nemůže být realizována jinak než ve vztahu k ostatní, svoboda nejen že nevylučuje závislost na jiných, ona ji nutně předpokládá. Je to ovšem závislost mé vstřícnosti na druhých a vstřícnosti druhých na mně.“⁶⁰

Nástroj, kterým se svoboda uskutečňuje je obecná vůle. obecná vůle vzniká za předpokladu, že pro ostatní jsem tím, čím oni jsou pro mne. Představuje vzájemnou vazbu lidí nacházejících se ve svobodném stavu, ale i její hranici. Tam, kde je vůle jedince jen jeho soukromou vůlí, se nemůže setkat se vstřícností ze strany druhých, pouze ve smyslu tolerance jeho odlišností.

Rousseau definuje společenskou smlouvu jako:

„Úplné zcizení každého člena společenství se všemi jeho právy celému společenství, neboť je předně podmínka pro všechny stejná, dává-li se každý cele; a je-li podmínka stejná pro všechny, nemá nikdo zájem na tom, aby ji učinil těživou pro všechny.“⁶¹

⁵⁸ TANNENBAUM, Donald G. a David A. SCHULTZ. *Inventors of ideas: an introduction to Western political philosophy*. 2nd ed. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning, c2004. ISBN 0534612636. s. 195.

⁵⁹ TANNENBAUM, Donald G. a David A. SCHULTZ, pozn. 58, s. 195.

⁶⁰ SOBOTKA, Milan. *Jean-Jacques Rousseau: od "Rozpravy o původu nerovnosti" ke "Společenské smlouvě"*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. *Filosofie (Karolinum)*. ISBN 9788024627434. s. 34.

⁶¹ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, c2002, 157 s. *Knihovna společenských věd*. ISBN 80-86473-10-4. s. 24.

Z toho vyplývá, že obecná vůle je shodou všech vůlí členů společenství. Má v rukách suverenity, která je zhmotněna ve státním tělese a v suverénovi, který nemůže být nikým zastoupen a nemůže se vzdát své funkce a svých pravomocí. Státní těleso se skládá z několika částí: Za prvé je to vláda, která stanoví zákony a uskutečňuje výkonnou moc. Druhou částí je byrokracie, která vybírá daně a dohlíží na dodržování pořádku. A za třetí je to obecná vůle, která je hlavním politickým nástrojem celé pospolitosti. Suverenita státního tělesa se odvozuje od suverenity každého člena společnosti, která spočívá v tom, že ji nemůže nikomu předat ani prodat. Takovou formu opravdové suverenity mohou mít pouze demokratické státy.

Rousseau dodává, že suverenita se dělí na legislativní a exekutivní moc. Je rozdělena na několik částí, které mohou náležet různým subjektům. Každý člověk je každému společníkem a všichni jsou propojeni obecným zájmem. Obecný zájem se týká ochrany majetku, života a svobody, ale i uchování statusu jedince jako schopného vstřícnosti, což ho činí rovnocenného v očích druhých lidí.

Rousseau se zabýval otázkou blaha všech lidí ve společnosti a došel k závěru, že pokud chceme zajistit blaho všech, tak je potřeba, aby „*nebyl žádný člověk tak bohatý, aby si mohl koupit jiného občana, a žádný nebyl tak chudý, aby se musel prodávat.*“⁶² Má zde na mysli nájemnou práci. Slovem „prodávat“ myslí situaci, kdy člověk musí přijmout práci, která se rovná stavu poddanství nebo tento stav dokonce předčí. Rousseau tuto myšlenku dále rozvádí do koncepce nezczizitelných práv člověka.⁶³

Pro existenci obecné vůle musí být splněny následující požadavky:

První z těchto požadavků je, že tato komunita lidí musí být relativně malá a nerozdělená. Lidé se musí navzájem osobně znát, musí vědět kdo jsou jejich spoluobčané.

Druhým požadavkem je, že zde nesmí být velké množství bohatství, které by zapříčinilo rozdílné zájmy lidí, nemysleli by pak na obecné blaho všech. Třetí podmínkou musí být sdílní stejné kultury celé komunity. Ta vytváří mezi lidmi pouta a napomáhá porozumění potřeb ostatních a zjištění obecného dobra.

⁶² SOBOTKA, Milan. Jean-Jacques Rousseau: od "Rozpravy o původu nerovnosti" ke "Společenské smlouvě". Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Filosofie (Karolinum). ISBN 9788024627434. s. 40.

⁶³ SOBOTKA, Milan, pozn. 64, s. 32-42.

Když jsou všechny podmínky splněny, vytvoří se obecná vůle a lidé si musí položit velmi důležitou otázku. „Co je správné pro všechny?“ Musí nalézt společný zájem a prostřednictvím zákonů vytvořit a definovat své svobody.

Pokud neuposlechneme obecnou vůli, tak je naprosto správné, že celá komunita nás donutí ji poslechnout (i za pomoci násilí). Důvodem je, že obecná vůle je naší vlastní vůlí a slíbili jsme, že ji budeme dodržovat. Když nás komunita nutí poslouchat obecnou vůli, tak nás pouze nutí být svobodní, protože jsme se všichni svobodně a stejně podíleli na jejím vzniku.

Když si lidé položí správně otázku: „Co je dobré pro všechny?“, přesto nemusí dojít ke shodné odpovědi. Pak se ale obecná vůle stotožní s většinou. Menšina se mylila v tom, co je obecná vůle, proto může být přinucena k tomu, se jí podřídí. Z tohoto důvodu Rousseauova myšlenka obecné vůle byla často shledávána jako totalitní.

Obecná vůle je zde chápána jako nástroj demokracie, jelikož si lidé mohou vládnout sami sobě. Důležité je zmínit, že se nejedná o formu liberální demokracie, protože lidé tvoří jednu kolektivní entitu. Tento druh demokracie spíše připomíná Klasickou demokracii, kterou můžeme nalézt v Antickém Řecku.⁶⁴

7.4 Státní náboženství

Rousseau říká, že jednou z nejdůležitějších podmínek k tomu, aby byla společenská smlouva uzavřena, je vytvoření tzv. civilního náboženství. Toto náboženství obsahuje způsob života lidí, jejich zvyky a způsoby i jejich názory. Civilní náboženství poskytuje lidem emocionální oporu a pocit sounáležitosti.

Rousseau nenavrhuje formu tradičního náboženství, protože je přesvědčen o tom, že by to komunitu spíše rozdělilo. Navrhuje jako jediné řešení občanské náboženství, které je v souladu s obecnou vůlí. Občanské náboženství udržuje mír a garantuje opravdovou svobodu.⁶⁵

⁶⁴ BELLAMY, Richard a Angus ROSS. A textual introduction to social and political theory. New York: Distributed exclusively in the USA and Canada by St. Martin's Press, 1996. ISBN 0-7190-4639-4. s. 208-209.

⁶⁵ TANNENBAUM, Donald G. a David A. SCHULTZ. Inventors of ideas: an introduction to Western political philosophy. 2nd ed. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning, c2004. ISBN 0534612636. s. 204-205.

8 Zhodnocení koncepcí

V této části bakalářské práce se zaměřím na každou koncepci společenské smlouvy zvlášť a pokusím se je zhodnotit. Zmíním silné a slabé stránky teorie a na závěr je všechny porovnáám a zpřehledním za pomoci tabulky. Jak zhodnocení tak porovnání bude provedeno na základě informací obsažených v bakalářské práci s příměsí mého vlastního pohledu .

8.1 Zhodnocení koncepce Thomase Hobbesa

Thomas Hobbes se snaží pomocí své koncepce odůvodnit absolutistickou vládu. Hlavně vychází z koncepce přirozeného zla, kterým je podle Hobbesa násilná smrt z rukou druhých lidí. Ta hrozí všem lidem v přirozeném stavu. A protože se každý člověk této smrti bojí, tak svou svobodu a autoritu nad sebou samým předá suverénovi. Tento akt se nazývá uzavření společenské smlouvy.

Hobbes navrhuje, aby moc suveréna byla neomezená a jediná svoboda jedince spočívala tam, kde zákony mlčí. Zdůvodňuje existenci státu tím, že je to nejlepší řešení, jak pomoci všem lidem přežít, protože v přirozeném stavu jsou lidé v neustálém válečném stavu a vzájemně se zabíjejí.

Silné stránky Hobbesovy koncepce:

- Odůvodnění existence státu je logicky argumentováno tím, že lidská přirozenost spočívá v agresivitě a soupeření.
- Lidé jsou si rovni, protože se mohou všichni podílet na uzavření společenské smlouvy a na následném zvolení suveréna.
- Lidé si mohou suveréna vybrat svobodně.
- Všichni předávají své přirozené právo suverénovi.
- Hobbes správně odhadl, že lidé touží hlavně po bezpečí a klidném životě.
- Hobbes bere přirozený stav pouze jako argumentační nástroj. Není přesvědčen o tom, že existoval.

Slabé stránky Hobbesovy koncepce:

- Lidé se vždy musí podvolit suverénovi, i když někdy nechtějí
- Suverén má v moci majetek všech lidí a může ho využít jak se mu zlíbí.
- Suverén je prakticky neodvolatelný, může svou funkci ztratit, jen když nedokáže lidi ochránit.
- Lidé jsou svobodní pouze při absenci zákonů, což znamená, že člověk má jen velmi málo svobody a možná v některých případech vůbec žádnou svobodu.
- Rozhodovat ve státě mohou pouze lidé, kteří vlastní majetek.

8.2 Zhodnocení koncepce Johna Locka

John Locke popisuje přirozený stav jako místo, kde jsou si všichni lidé rovni, jsou zcela svobodní a vlastní majetek. Jejich rovnost pramení z toho, že všichni lidé disponují rozumem. V přirozeném stavu mají všichni lidé přirozená práva, ale nejsou ničím zajištěna. Z tohoto důvodu Locke argumentuje existenci státu tím, že stát je „defacto“ pokračováním přirozeného stavu, ale existuje zde vláda a vládní orgány. Stát má podle Locka zaručit přirozená práva na život, svobodu a na soukromé vlastnictví. Lidé si společně zvolí formu vlády, která se podřizuje přáním celého lidu.

Silné stránky Lockovy koncepce:

- V koncepci přirozeného stavu Locke popisuje, že lidé již vlastní majetek, takže není potřeba při založení státu řešit majetková práva lidí.
- Politická moc svěřená vládě je omezená.
- Lidé si mohou zvolit jakoukoliv formu vlády a mohou své rozhodnutí následně změnit, pokud mají většinu hlasů.
- Lidé jsou si rovni, protože patří ke stejnému druhu, a zároveň se všichni respektují.
- Promyšlený koncept udělování souhlasu – vyjádřený, tichý.
- Lockova koncepce obsahuje jedinečný dvoustupňový systém – společnost a vláda.
- Liberální přístup – lidé mají přirozené právo na svobodu, které jim je ve státě zachováno.

Slabé stránky Lockovy koncepce:

- Rozhodovat ve státě mohou pouze lidé, kteří vlastní majetek.
- Locke podporuje trest smrti, pokud si to člověk zaslouží.
- Neřeší to, že někteří lidé mohli neprávem získat majetek v přirozeném stavu
- Locke sám uznává, že vyjádření tichého souhlasu může být občas problematické.
- Lidé mohou měnit formu vlády jak se jim zlíbí, bez ohledu na to, jestli je to pro stát prospěšné nebo ne.
- Pokud se jedinec rozhodne nepodílet se na hlasování, tak je volba učiněna za něj.

8.3 Zhodnocení koncepce Jeana Jacquese Rousseaua

Rousseauova koncepce přirozeného stavu je značně odlišná od Lockovy či Hobbesovy koncepce. Rousseau tvrdí, že přirozený stav historicky existoval, a že to byla doba, kdy se lidé měli nejlépe a měli všeho dostatek. Přirozený stav zanikl kvůli vzniku civilizace, a to konkrétně soukromého vlastnictví, které mělo za následek nerovnosti. Rousseau tvrdí, že se do přirozeného stavu nelze vrátit, protože jsme již „zkažení“ pokrokem.

V přirozeném stavu jsme si byli všichni rovni, byli jsme svobodní a neexistovalo zde soukromé vlastnictví. Zároveň byl člověk v přirozeném stavu velmi samotářský a jeho uvažování bylo velmi prosté. Rousseau tvrdil, že emoce a vášně člověka jsou mocnější než jeho rozum. Pro člověka v přirozeném stavu založení rodiny či většího společenství nemělo žádný význam.

Rousseau říká, že vytvořením státu můžeme částečně zachránit naši přirozenost, ačkoliv již není možné se do „ideálního“ přirozeného stavu navrátit.

Zároveň účelem státu je odstranit nerovnosti vzniklé zaniknutím přirozeného stavu.

Rousseauův ideální stát je založen na principech klasické demokracie. Lidé si zde sami vládou, ale musí jejich rozhodování být v souladu s tzv. obecnou vůlí.

Silné stránky Rousseauovy koncepce:

- Všichni lidé jsou svobodní a jsou si rovni.
- Lidé si vládnou sami a určují druh vlády.
- Rousseau se větší mírou zabývá emoční stránkou člověka.
- Uvažuje o negativních důsledcích pokroku.
- Snaží se odstranit nerovnosti mezi lidmi.
- Lidé si při rozhodování kladou otázku: „ Co je dobré pro všechny?“

Slabé stránky Rousseauovy koncepce:

- Výsledek hlasování je předem určen obecnou vůlí.
- Lidé jsou nuceni být svobodní, což znamená, že i když s něčím nesouhlasí, tak to musí akceptovat.
- Jakékoliv rozhodnutí nemůže být vždy dobré pro všechny, ale považuje se za dobré pro všechny, protože se shoduje s obecnou vůlí.
- Rousseauova koncepce se může chápat jako totalitní.
- Rousseau lidem vnucuje zbožnost prostřednictvím Státního náboženství.

9 Porovnání teorií společenské smlouvy

Teoretik	Přirozený stav	Lidská přirozenost	Účel společenské smlouvy	Svoboda
Thomas Hobbes	Je drsný, surový a brutální. Každý je sám sobě soudcem.	Lidé jsou přirozeně agresivní a soupeřivý.	Opuštění přirozeného stavu a ochrana života lidí. Zamezení občanské válce.	Člověk je svobodný tam, kde zákony mlčí. Na rozhodování ve státě se nesmí podílet. Rozhodnutí provádí pouze suverén.
John Locke	Lidé zde mají přirozená práva na život, majetek a svobodu. Lidé jsou si zde rovni.	Lidé se řídí svým rozumem, vlastní sebe sama a své plody práce. Člověk má díky rozumu svou důstojnost. Lidé jsou přirozeně věrohodní, protože oplývají rozumem.	Garantování lidem jejich přirozená práva na svobodu, majetek a život.	Člověk je svobodný jen tehdy, pokud existují zákony. Člověk se smí podílet na rozhodování ve státě jen pokud vlastní majetek.
Jean Jacques Rousseau	Lidé jsou zde svobodní, žijí samotářským životem. Nemají potřebu se sdružovat. Nemají pořádně rozvinutou řeč. Každý se řídí svým vlastním zájmem.	Lidé se řídí svými vášněmi a soucitem. Nemají potřebu ubližovat druhým, protože jim v tom zamezuje soucit.	Založení státu, ve kterém může být zachována naprostá svoboda všech lidí. Docílit obecného zájmu všech lidí. Zrušení nerovností zapříčiněných rozpadem přirozeného stavu.	Člověk je naprosto svobodný, je ke svobodě nucen. Jediné, co jeho svobodu omezuje, je obecný zájem a obecná vůle, s kterými musí být jeho názory ve shodě. Každý člověk se smí podílet na rozhodování ve státě.

10 Závěr

Ve své práci jsem se zaměřil na tři velké postavy politické filosofie: Thomase Hobbesa, Johna Locka a Jean Jacquese Rousseaua. Všechny tyto postavy vypracovali svou vlastní teorii společenské smlouvy. Zaměřil jsem se na důležité části jejich teorií, konkrétně přirozený stav, lidskou přirozenost, účel společenské smlouvy, formu vlády a kdo má právo činit rozhodnutí. Myslím si, že jsem za pomoci textové analýzy zahraniční literatury, kterou jsem doplňoval buď českými překlady primárních textů nebo sekundární literaturou v češtině, dostatečně shrnul důležité myšlenky všech tří teoretiků společenské smlouvy.

U každého teoretika jsem zmínil historický kontext, který je velmi ovlivnil při utváření jejich teorií společenské smlouvy. Vždy se jednalo o revoluce, které přinášely nové postoje a názory.

Konkrétně Jean Jacques Rousseau se podílel na vytváření nových myšlenek, postojů a názorů Velké francouzské revoluce. Mnoho lidí se obává špatné interpretace Rousseaua, která může vyústit v totalitní myšlenky. Podle mého názoru opravdu záleží na konkrétní interpretaci Rousseauových myšlenek, protože v základu je Rousseauova teorie velmi demokratická a zdůrazňuje naprostou svobodu každého jedince. Myslím si, že tento strach může být v tom, že Rousseau občas není ve svých myšlenkách konzistentní.

John Locke pomohl svými liberálními myšlenkami k založení politického liberalismu zdůrazňujícího princip zastupitelské demokracie, který dnes můžeme vidět ve všech liberálně demokratických státech. Myslím si, že princip zastupitelské demokracie je velmi efektivní a prověřený způsob, jak vyjadřovat rozhodnutí obrovské masy lidí. I když si myslím, že může nastat situace, kdy politik nezastupuje zájmy všech lidí, kteří mu dali svůj hlas.

Hobbes přispěl svými myšlenkami k politické debatě, jestli lidé potřebují suveréna, který by měl v rukách všechnu politickou moc a chránil lidi před nebezpečím.

S Hobbesem souhlasím v jedné věci, že není nic horšího než válka, zvláště v dnešní době, kdy máme k dispozici velkou škálu zbraní hromadného ničení, které by vyhubily život na celém světě. Proto si myslím, že je podstatné připomínat si Hobbesovy

myšlenky i v dnešní době.

Důležité je zmínit, že neexistuje způsob, jak každou teorii správně interpretovat. Každé dílo, které jsem využil při zpracování mé bakalářské práce, nahlíží na danou teorii trochu odlišně. Z tohoto důvodu je zhodnocení každé teorie jen a pouze vyjádřením mého vlastního pohledu na danou teorii, který jsem pomocí přečtené literatury vytvořil.

11 Seznam použitých zdrojů

- ABRAMSON, Jeffrey B. *Minerva's owl: the tradition of western political thought*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2009. ISBN 0674032659.
- ARNHART, Larry. *Political questions: political philosophy from Plato to Rawls*. 3rd ed. Prospect Heights, Ill.: Waveland Press, c2003. ISBN 1577662636.
- BELLAMY, Richard a Angus ROSS. *A textual introduction to social and political theory*. New York: Distributed exclusively in the USA and Canada by St. Martin's Press, 1996. ISBN 0719046394.
- HAMPTON, Jean. *Political philosophy*. Boulder, Colo.: Westview Press, 1997. ISBN 0813308585.
- HEATH, Joseph a Andrew POTTER. *Kup si svou revoltu!*. V Praze: Rybka, 2012, 392 s. ISBN 978-80-87067-12-3.
- HEYWOOD ANDREW. *Politické ideologie*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2005
- HOBBS, Thomas. *Leviathan, neboli, O podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Editor Jan MERTL. Praha: Melantrich, Knihovna politických klasiků, sv. 2.
- JONES, Tudor. *Modern political thinkers and ideas: an historical introduction*. New York: Routledge, c2002. ISBN 0415174775.
- LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*. 2. vyd. Přeložil Josef KRÁL. Praha: Svoboda, 1992, 184 s. ISBN 80-205-0222-X.
- STÖRIG, Hans. *Malé dějiny filosofie*. 1. Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 8071952060.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, c2002, 157 s. Knihovna společenských věd. ISBN 80-86473-10-4.
- SOBOTKA, Milan. *Jean-Jacques Rousseau: od "Rozpravy o původu nerovnosti" ke "Společenské smlouvě"*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Filosofie (Karolinum). ISBN 9788024627434.
- ŠMÍD, Jan. *Přirozené právo na konci 20. století? - díl 3*. [online]. 2000(2) [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <http://www.distance.cz/rocnik-2000/2-cislo-6/prirozene-pravo-na-konci-20-stoleti---dil-3>

ŠMÍD, Jan. Thomas Hobbes a nástup novověkého přirozeného práva. Distance [online]. 2006(4), 1 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z:
<http://www.distance.cz/rocnik-2006/4-cislo/thomas-hobbes-a-nastup-novovekeho-prirozeneho-prava>

TANNENBAUM, D. G. a D.A. SCHULTZ. Inventors of ideas: an introduction to Western political philosophy. 2nd ed. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning, c2004. ISBN 0534612636.

WOLFF, Jonathan. An introduction to political philosophy. Third edition. New York: Oxford University Press, [1996]. ISBN 9780199658015.

ŽEGKLITZ, Jaromír. Velké postavy politické filosofie: [sborník přednášek]. Praha: Občanský institut, 1996. ISBN 80-901659-5-8.